

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞANLIURFA TİCARET BORSASININ YAPISI VE İŞLEYİŞİ

Şeyda İPEKÇİOĞLU

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

**ŞANLIURFA
2007**

Prof. Dr. Bahri KARLI danışmanlığında, Şeyda İPEKÇİĞÖĞLU'nun hazırladığı “Şanlıurfa Ticaret Borsasının Yapısı ve İşleyişi” konulu bu çalışma 23/01/2007 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Bahri KARLI

Üye : Prof. Dr. Bülent MİRAN

Üye : Yrd. Doç. Dr. Abdülbaki BİLGİÇ

Bu Tezin Tarım Ekonomisi Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım

Prof. Dr. İbrahim BOLAT
Enstitü Müdürü

Bu Çalışma HÜBAK Tarafından Desteklenmiştir.
Proje No: 632

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZ	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
SİMGELER DİZİNİ	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ	v
ÇİZELGELER DİZİNİ	vi
1. GİRİŞ	1
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR	4
3. MATERYAL ve YÖNTEM	7
3.1. Materyal	7
3.2. Yöntem	7
3.3. Dünyada ve Türkiye’de Ticaret Borsalarının Tarihi Gelişimi	8
3.3.1. Dünya’da ve Türkiye’de ticaret borsalarındaki İşlemler	9
3.3.1.1. Lisanslı depoculuk	11
3.3.1.2. Spot işlemler	16
3.3.1.3. Vadeli işlem borsaları	16
3.3.1.4. Opsiyon İşlemler	21
3.4. Türkiye’de Ticaret Borsalarının Tanımı, Organizasyon Yapısı ve Görevleri	22
3.4.1. Ticaret borsasının tanımı	22
3.4.2. Organizasyon yapısı ve görevleri	24
3.4.2.1. Meslek komiteleri	24
3.4.2.2. Meclis	24
3.4.2.3. Yönetim kurulu	25
3.4.2.4. Disiplin kurulu	26
3.4.2.5. Genel sekreter	27
3.4.3. Borsaların faaliyet alanları	27
3.4.4. Borsada alım satım yapanlar	27
3.4.5. Ticaret borsalarında mali yapı	28
3.4.5.1. Gelirler	28
3.4.5.2. Giderler	30
3.4.6. Ticaret borsalarının faydaları	32
3.5. Ticaret Borsalarının Çalışma Usul ve Esasları	33
3.5.1. Ticaret borsasının olmadığı durumlardaki işlemler	33
3.5.2. Sadece tescil işleminin olduğu borsalar	33
3.5.3. Salon satışı olan ticaret borsaları	34
3.5.3.1. Sistemin üstün yanları ve sakıncaları	35
3.5.4. Laboratuar sonuçlarına göre salon satışı yapılan ticaret borsaları	36
3.5.4.1. Sistemin üstün yanları ve sakıncaları	36
3.6. Araştırma Bölgesi Hakkında Genel Bilgiler	37
3.6.1. Doğal yapı	37
3.6.1.1. İklim	37
3.6.1.2. Toprak yapısı	38
3.6.1.3. Su kaynakları ve sulama	38
3.6.1.4. Ulaşım ve pazar durumu	38
3.6.2. Sosyal durum	39
3.6.2.1. Nüfus	39
3.6.2.2. Eğitim durumu	40
3.6.3. Tarımsal yapı	41
3.6.3.1. Arazi varlığı	41
3.6.3.2. Bitkisel üretim	41

3.6.3.3. Hayvansal üretim.....	42
3.6.4. Tarımsal girdi kullanımı.....	43
3.6.4.1. Gübre kullanımı.....	43
3.6.4.2. Makine kullanımı.....	44
3.6.5. Şanlıurfa ilinde üretici örgütlenmesi.....	45
3.6.6. Şanlıurfa ilinde sanayileşme.....	46
4. ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA.....	47
4.1. Şanlıurfa Ticaret Borsasının Genel Yapısı ve Özellikleri.....	47
4.2. Üyelerin Eğitim Durumu.....	50
4.3. İşletmelerin Hukuki Yapısı.....	50
4.4. Üyelerin Borsadaki Üyelik Süreleri.....	51
4.5. Üyelerin Borsadaki Üyelik Şekilleri.....	51
4.6. Üyelerin Borsadaki Faaliyet Süreleri.....	52
4.7. Üyelerin Borsadaki Çalışma Şekilleri.....	52
4.8. Üyelerin Borsadaki Faaliyet Alanları.....	53
4.9. Borsada İşlem Gören Ürünlerin Ödeme Şekilleri.....	53
4.10. Üyelerin Borsada Fiyatların Oluşumuna Yönelik Görüşleri.....	53
4.11. Şanlıurfa Ticaret Borsasındaki Alım - Satım İşlemleri.....	56
4.12. Üyelerin Alım - Satım İşlemlerini Yaptığı Yerler.....	57
4.13. Borsalar Arası İşbirliği Düzeyi.....	58
4.14. Şanlıurfa Ticaret Borsasında Ürün Gruplarıyla İtibariyle Görülen İşlemler.....	64
5. SONUÇLAR ve ÖNERİLER.....	69
KAYNAKLAR.....	75
ÖZGEÇMİŞ.....	78
EKLER.....	79
ÖZET.....	89
SUMMARY.....	90

ÖZ

Yüksek Lisans Tezi

ŞANLIURFA TİCARET BORSASININ YAPISI VE İŞLEYİŞİ

Şeyda İPEKÇİOĞLU

Harran Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Bahri KARLI
Yıl : 2007, Sayfa : 90

Şanlıurfa ilinde faaliyet gösteren 60 adet ticaret borsası üyesi ile anket çalışması yapılmıştır. Araştırmada, Şanlıurfa ticaret borsasının yapısı, işleyişi ve sorunları incelenmiş, çözüm önerileri sunulmuştur. Şanlıurfa ticaret borsasının işlem hacimleri incelendiğinde pamuk ve buğday bitkilerinin 2004 yılında Şanlıurfa ticaret borsasında miktar, işlem hacmi, işlem adedi ve borsa içi işlem olarak en fazla işlem gören ürün oldukları görülmektedir. İşlem hacmi olarak Türkiye geneline oranı ise % 2.55'dir. Üyelerin işletmelerinin % 53.00 gerçek kişi, % 40.00'nin limitet şirketten ve % 7.00'nin anonim şirkete sahiptirler. Üyelerin %48.30'u lise, % 33.40'ı ilköğretim mezunu olup üniversite mezunlarının oranı ise % 18.30 olarak belirlenmiştir. Üyelerin % 35.00'ü ürün numunesinin önce laboratuvar bakıp ona göre piyasa fiyatlarına göre alım satım yaptığı, % 33.33'ü ürün numunesinin fiziki görünümüne ve piyasa fiyatlarını inceleyerek alım satım yaptığı, % 21.67'si ürün numunelerini diğer üyelerde gezdirerek açık artırma usulü alım yaptıklarını, % 6.67'si çeşit özelliği, kalite faktörü ve piyasa fiyatına göre alım satım yaptıklarını, % 3.33'ü ise fiziki görünüm, piyasa fiyatı ve laboratuvar sonucunu dikkate alarak alım satım yaptıklarını belirtmişlerdir. Üyelerin salon satışlarında işlem yapma oranları düşüktür. Bunun nedenlerinin kayıt dışı alım satımlar, alışkanlıklar, yasal boşlukların olması, borsanın alt yapı yetersizliği, tarıma dayalı sanayinin gelişmesi ve fabrikaların direk üreticiden alım yapması, üreticilerin borsalar hakkında bilgi sahibi olamaması, tüccar sayısının az olmasından kaynaklandığını belirtmişlerdir.

ANAHTAR KELİMELER: Ticaret borsası, ihtisas borsacılığı, tarım ürünlerinin pazarlanması, Şanlıurfa

ABSTRACT

Master Thesis

ŞANLIURFA TRADING STOCK EXCHANGES STRUCTURE HOW IT WORKS

Şeyda İPEKÇİOĞLU

Harran University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Agricultural Economics

Supervisor: Prof. Dr. Bahri KARLI
Year: 2007, Page: 90

Opinion pool has been done on 60 trading stock exchange members which are active in Şanlıurfa. In this research, we determined Şanlıurfa trading stock exchanges structure, how it works and its problems and offered solutions. The operation (or transaction) data of the Şanlıurfa trading stock exchange showed that cotton and wheat are the crops which have the biggest portion in terms of amount, operation amount, internal operation amount in stock exchange. It also has 2.55 % ratio of the total operation volume of Turkey. Member enterprises of the stock exchange were 53 % real person, 40 % judicial, and 7 % anonymous. We investigate that members have 48.3 % high school degree, 33.4 % primary school degree and the ratio graduated from university was 18.3 %. Result of the opinion pool showed that 35 % of the members looks lab analysis of the product before buying, 33.3 % looks the physical properties of the product and its recent prices before buying, and 21.7 % of the members just made public auction before buying. 6.67 % of the members defined that they purchase according to quality factor and the market price, 3.33 % of the members take into considerations physical appearance, market price and the laboratory results during purchasing. Members has low internal operation ratio. Members discussions showed the reasons behind that were record less business, habits, lawful, insufficient subsystems, development of agricultural industry and direct buying from farmers by factory, little or no knowledge of the farmers on stock exchange, and little amount of trader.

KEYWORDS: Trading stock exchange, specialist stock exchange, trading of agricultural product, Şanlıurfa

TEŞEKKÜR

Tez çalıőmamda birlikte çalıőmaktan onur duyduğum hiçbir zaman bilimsel tecrube ve yardımlarını esirgemeyen tez danıőmanım Prof.Dr. Bahri KARLI' ya içten teőekkürlerimi sunarım.

Ayrıca anket sorularını büyük bir sabır ve samimiyetle cevaplayan Şanlıurfa Ticaret Borsası personeline ve üyelerine, desteklerini esirgemeyen sevgili eőim Zir. Müh. Mehmet İPEKIOğLU'na ve aileme yardımlarından dolayı teőekkürü borç bilirim.

SİMGELER DİZİNİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DSİ	Devlet Su İşleri
FAO	Food and Agricultural Organization
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
G.A.B.	Güneydoğu Anadolu Bölgesi
GAP BKİ	Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HMS	Hazır Müstahsil Satış
İTB	İzmir Ticaret Borsası
NYMEX	New York Mercantile Exchange
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TMO	Toprak Mahsulleri Ofisi
TUİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TZOB	Türkiye Ziraat Odaları Birliği

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa No

Şekil 3.1. Ticaret borsalarının olmadığı durumlarda pazarlama.....	33
Şekil 3.2. Ticaret borsalarının bulunduğu fakat sadece tescil işlemi yaptığı durum.....	34
Şekil 3.3. Salon satışı yapılan durum.....	34
Şekil 3.4. Laboratuvar sonuçlarına göre sınıflandırma yapılan salon satışı.....	36

ÇİZELGELER DİZİNİ

Sayfa No

Çizelge 3.1. Vadeli işlem sözleşmesi ile forward arasındaki farklar.....	21
Çizelge 3.2. Şanlıurfa ilinin nüfus durumu.....	40
Çizelge 3.3. 2000 Yılı nüfus sayımı okuryazarlık oranı (%).....	40
Çizelge 3.4. Şanlıurfa ilinde tarla bitkileri ekim alanları ve üretim miktarları.....	42
Çizelge 3.5. Kesilen hayvan sayısı	43
Çizelge 3.6. Kümes hayvancılığı, arıcılık ve ipek böcekçiliği	43
Çizelge 3.7. Şanlıurfa ilinde başlıca ürün grupları için gübre kullanım durumu	44
Çizelge 3.8. Şanlıurfa tarım alet ve makine durumu.....	44
Çizelge 3.9. Şanlıurfa ilinde üretici örgütleri	45
Çizelge 3.10. Şanlıurfa ilinde tarıma dayalı sanayinin durumu.....	46
Çizelge 4.1. Şanlıurfa ticaret borsası meslek gruplarına göre üye sayısı.....	48
Çizelge 4.2. Gıda laboratuvarı analiz raporu.....	49
Çizelge 4.3. Şanlıurfa ticaret borsası bitkisel ürün kotasyon listesi.....	50
Çizelge 4.4. Üyelerin eğitim durumu.....	50
Çizelge 4.5. İşletmelerin hukuki yapısı.....	51
Çizelge 4.6. Şanlıurfa ticaret borsasına üyelik zamanları.....	51
Çizelge 4.7. Şanlıurfa ticaret borsasına üyelik durumları.....	51
Çizelge 4.8. Üyelerin ürün alım satımı yapma süreleri.....	52
Çizelge 4.9. Şanlıurfa ticaret borsasında hangi konumda çalıştıkları	52
Çizelge 4.10. Üyelerin Şanlıurfa ticaret borsasındaki faaliyet alanları.....	53
Çizelge 4.11. Ticaret borsasındaki ödeme şekilleri.....	53
Çizelge 4.12. Serbest piyasa oluşma durumu	54
Çizelge 4.13. Alım satıma ilişkin işlemler	57
Çizelge 4.14. İşlemlerin yapılma yeri	57
Çizelge 4.15. Ticaret borsasında işbirliği düzeyi.....	58
Çizelge 4.16. Şanlıurfa ticaret borsasında salon satışlarının yapılmamasının nedenleri.....	59
Çizelge 4.17. Mülkiyet durumları.....	60
Çizelge 4.18. Sahip oldukları büroların fiziki durumları.....	60
Çizelge 4.19. Kayıt işlemlerinin düzgün tutulup tutulmama durumu	60
Çizelge 4.20. Ürünlerin pazarlanma yeri.....	61
Çizelge 4.21. İhracat ithalat yapma durumları.....	61
Çizelge 4.22. Ürün borsalarının kurulması ile ilgili bilgi ve düşünceler.....	62
Çizelge 4.23. Lisanslı depoları kullanma durumları.....	63
Çizelge 4.24. Üyelerin eğitim düzeyleri ile büroların fiziki durumları arasındaki khi-kare analizi.....	63
Çizelge 4.25. Üyelerin eğitim düzeyleri ile lisanslı depoları kullanma durumları arasındaki khi-kare analizi.....	64
Çizelge 4.26. Şanlıurfa ticaret borsasında 2004 yılında en fazla işlem gören ürünler.....	64
Çizelge 4.27. Şanlıurfa ticaret borsasında 2004 yılı ekonomik kayıp.....	65
Çizelge 4.28. Şanlıurfa ticaret borsasında yıllara göre toplam işlem hacmi değişimi.....	66
Çizelge 4.29. TMO alım fiyatları ve yüzdelik artışları.....	66
Çizelge 4.30. 2004 yılı borsa fiyatlarındaki değişim.....	67
Çizelge 4.31. Son 6 yıla ait Şanlıurfa ticaret borsasında işlem gören bazı ürünlerin yıllık (Hms) ortalama fiyatları (YTL).....	68
Çizelge 4.32. Ekmeklik - Anadolu kırmızı sert buğdaylar (bezostaja) yıllar itibariyle ortalama fiyatları (YTL).....	68

1. GİRİŞ

Tarım sektörü Türkiye'de önemli bir yere sahiptir. Gayri safi milli hasılının yaklaşık yüzde 13'ünü ve toplam istihdamın yaklaşık yüzde 29'unu tarım kesimi oluşturmaktadır. Tarımsal üretimde, üreticinin tatmin olacağı fiyatların oluşumunda pazar durumu büyük önem taşımaktadır. Etkin bir tarımsal pazarlamanın üreticilerin daha fazla gelir elde etmelerinde ve ülke kalkınmasında önemli rol oynadığı görülmektedir.

Tarım ürünleri piyasalarının kurumsallaşması için para, sermaye ve mal faktörlerinin rekabet kuralları çerçevesinde serbest dolaşımının sağlanması zorunludur. Bunun gerçekleşmesini sağlayan tek araç ise ticaret borsalarıdır. Ticaret borsaları arz ve talebe göre fiyatların oluştuğu ve oluşan fiyatın tescil ve ilan edildiği organize kuruluşlardır.

Ticaret borsaları, etkin işleyen bir piyasa mekanizmasının oluşumunda ürünlerin gerçek değerinin belirlenmesi, fiyat hareketlerinde istikrarın sağlanması, alışverişlerin güvenilir fiyatlar üzerinden yapılması, ulusal ve uluslar arası piyasalar arasında dengenin kurulması gibi temel fonksiyonları yerine getirmeyi amaçlayan kuruluşlardır.

Ticaret borsalarında yapılan alım satımlar kayıt altına alındığından, özellikle vergi düzeninin tam olarak yerleştirilemediği ülkelerde vergi kaybının önüne geçilmektedir.

Tarım sektöründe genel olarak hasat dönemlerinde fiyatlar belli bir seviyede kalabilmekte, daha sonraları ise yeni ürün alımlarının başlamasına kadar geçen sürede fiyatlar yükselmektedir. Stoklanabilen ürünlerle fiyat istikrarsızlıklarının az da olsa önüne geçilmektedir. Ticaret borsalarının ihtisas borsası haline dönüştürülmesiyle, işlem yapılan ürünlerde piyasayı belirleyici duruma geleceği

belirtilmektedir. İhtisas borsacılığında her ürünün pazarı, en çok işlem gördüğü bölgede oluşturulmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de, ülke ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Tarımda sürdürülebilirliğin sağlanması için ürünün yetiştirilmesinin yanında pazarlanması da büyük önem taşımaktadır. Bu anlamda, ticaret borsaları tarım ürünlerinin pazarlanmasında önemli bir yere sahiptir.

Bu araştırmanın amacı, Şanlıurfa ticaret borsasının genel yapısını ve işleyişini incelemektir. Çalışmada Şanlıurfa ticaret borsası üyelerinin yasa ve yönetmeliklerde belirlenen görev ve amaçları ne ölçüde gerçekleştirebildikleri ve salon satışlarının yapılamamasının nedenleri ortaya konulmuştur. Ayrıca Şanlıurfa ticaret borsasında ürün gruplarıyla itibarıyla görülen işlemler incelenmiştir.

Araştırma beş bölümden oluşmaktadır. Bu çalışmanın ilk bölümünde (giriş) ticaret borsalarının önemi vurgulanmıştır. İkinci bölümde, konu ile ilgili yapılmış çalışmalar verilmiştir.

Üçüncü bölümde araştırmanın materyal ve yöntemi açıklanmış, elde edilen birincil ve ikincil veriler ile kullanılan istatistiksel yöntemler açıklanmıştır. Bu bölümde dört aşama halinde borsalar hakkında genel bilgi verilmiştir. İlk şamada Dünya'daki ve Türkiye'deki ticaret borsalarının tarihsel gelişimi incelenmiştir. Bu tür borsa organizasyonlarının yapısal özelliklerinin ortaya konması amacıyla çeşitli sözleşme örnekleri ayrıntılı olarak gösterilerek bu tür piyasaların çeşitli kesimlere etkileri araştırılmıştır. İkinci aşamada Türkiye'de ki ticaret borsalarının organizasyon yapısı, görevleri ve faydaları, incelenmiştir. Üçüncü aşamada ticaret borsalarının çalışma usul ve esasları incelenmiştir. Bu kapsamda ticaret borsasının olduğu ve olmadığı durumlardaki işlemler ile laboratuvar sonuçlarının dikkate alındığı ve alınmadığı durumlarda salon satışı yapılan ticaret borsalarının çalışma esasları incelenmiştir. Dördüncü aşamada Şanlıurfa ilinin doğal yapısı, nüfus ve eğitim durumu, tarımsal durumu ve girdi kullanım durumu gibi konularda bilgi verilmiştir.

Dördüncü bölüm araştırma bulguları ve tartışmadan oluşmaktadır. Bu bölümde öncelikli olarak borsa yöneticisi, genel sekreteri ve diğer çalışanlarıyla yüzyüze

yapılan görüşmeler yoluyla elde edilen, Şanlıurfa ticaret borsasının fiziki altyapısı, üye sayısı, kotasyon listesi bilgilerine ulaşılmıştır. Daha sonra anket yapılan Şanlıurfa ticaret borsası üyelerinin genel yapısı ve özellikleri ortaya konulmuştur.

Beşinci ve son bölümde ise önceki bölümlerde verilen bilgilere dayanılarak genel bir değerlendirme yapılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Bu konuyla ilgili olarak TOBB ve çeşitli ticaret borsaları tarafından yayınlanan çok sayıda makale, kitapçıklar vb. bililer olmasına rağmen orijinal verilere dayalı çalışmalara fazla rastlanmamaktadır. Ülkemizde bu konu ile ilgili olarak yapılan çalışmalarda ticaret borsaları yetkililerinden alınan birincil veriler ve konu ile ilgili olarak yapılan karşılıklı görüşmelere yer verilmiştir.

Döşer (1988), çalışmasında ticaret borsalarının Türkiye'deki mevcut durumunu, yapısını, işleyişini ve tarımsal ürünlerin pazarlanması açısından önemini Bursa ticaret borsası örneği ile incelemiştir.

Aydınoğlu (1993), çalışmasında vadeli işlem piyasalarının tarihçesini, opsiyon işlem piyasası arasındaki ilişkisini, vadeli işlem borsalarının uluslar arası bağlantılarını, örgütlenmesini, vadeli işlem piyasalarında emir çeşitlerini ve vadeli işlem piyasalarının Türkiye'de uygulanabilirliğini incelemiştir.

Güngör (1994), çalışmasında Dünya'da ve Türkiye'deki ticaret borsalarının tarihçesi, ticaret borsalarının tanımı, görevleri, faaliyetleri, yapısı ve işleyişinin yanı sıra Tekirdağ ticaret borsasındaki alım satım işlemlerini, Türkiye'deki ve Tekirdağ ticaret borsasında ileriye dönük gelişme ve beklentileri incelemiştir.

İkiz (1995), çalışmasında vadeli işlemlere değinilmiş ve bu çerçevede vadeli mal borsalarının işleyişi ve kurumsal yapısı açıklanmaya çalışılmış ve İzmir'de pamuk kontrat borsasının kurulabilirliği ortaya konulmuştur.

Parcell ve Pierce (1996), uluslar arası serbest ticaret artışının, ülkelerin tarımsal politikalarındaki değişimlerin, tarımsal üreticilerin fiyat ve üretim risklerini de artırdığını ileri süren araştırmacılar, üreticilerin yönetim stratejilerinin bir parçası olan risk yönetiminin önemli olduğunu ve riskleri azaltmanın önemli bir yolunun ticaret borsalarında futures işlemlerin kullanımına bağlı olduğunu savunmuşlardır.

Akbay (Özdeş) (1997), çalışmasında vadeli işlem piyasalarının Türkiye'de uygulanabilirliğini araştırmıştır. Ayrıca vadeli işlem borsalarından beklenen faydaların sağlanabilmesi için gerekli alt yapı ve koşulların neler olduğu ortaya konulmuş ve Türkiye'de bu koşulların varlığı irdelenmiş, hangi ürünler için hangi borsalarda vadeli işlem piyasalarının kurulabileceği araştırılarak öneriler getirilmiştir.

Görgülü (1997), çalışmasında futures piyasalarının tarihçesi, temel nitelikleri, işleyişini sağlayan mekanizma, futures piyasaların işleyişi, kurumsal düzenleme önerileri, fiyatlandırma, tarımsal ürünlerde Türkiye'de uygulanabilirliği, işlem görecekt mallarda aranacak temel kriterler ve Türkiye'de futures işlemlerde konu olacak tarımsal ürünler ve Türkiye'de futures piyasalarının işleyişi için önerilen sistemler hakkında araştırma yapmıştır.

Boyacı (1998), çalışmasında ticaret borsalarının tanımı, görevleri, tarihçesi, fonksiyonları, ticaret borsalarında işlem gören mallar ve özelliklerini ortaya koymuştur. Ticaret borsalarının organizasyon yapısı, işleyişi, çalışma usul ve esasları hakkında bilgi vererek Muğla'da ticaret borsasının oluşabilirliğinin ve Muğla'ya sağlayacağı sosyo-ekonomik faydalarını incelemiştir.

İyigün (1998), çalışmasında ticaret borsalarının dünden bugüne gelişimini ve önemini belirtmiştir. Uzunköprü ticaret borsasının üretici ve sanayicinin bir araya getirilmesi bakımından bölgede ekonomik ve sosyal gelişmesine yarar sağlamanın yanı sıra etkin bir ticaret borsasına örnek olduğunu belirtmiştir.

Yurdakul (1998), çalışmasında tarım ürünleri pazarlaması konusunda ticaret borsalarının rolünü belirtmiştir.

Gürler (1999), çalışmasında vadeli işlem piyasalarının tarihi süreci, futures piyasaların fonksiyonları, yararları, fiyat oluşumlarını inceleyerek Türkiye'de pamuk ve buğdayda uygulanabilirliğini araştırmıştır.

Korkmaz (1999), çalışmasında futures piyasalarını tarihten bugüne inceleyerek İzmir ticaret borsasında pamuk futures işlemlerinin devreye girmesiyle ekonomiye sağlayacağı olumlu katkıları belirtmiştir.

Demirbilek ve ark. (2000), Çalışmalarında Türkiye'de tarım ürünlerinin pazarlanma yöntemlerini hakkında bilgi vererek, ticaret borsalarının mevcut durumunu açıklamışlardır. Ayrıca gelişmiş bir borsaya sahip olmak için gelecekte yapılması gerekenleri açıklamışlardır.

Yemişçi (2004), Çalışmasında tarımsal ürünlerin pazarlamasından yaşanan sorunları incelemiş ve dünyadaki gelişmeler ışığı altında tarımsal ürün pazarlanmasında yeniden yapılanma için ürün ihtisas borsaları ve vadeli işlem borsalarının olası katkılarını değerlendirmiştir.

Lakshman ve Phoebe (2001), futures ve forward fiyatlardaki farklılıkları inceliyerek pazarlama üzerindeki etkisini, Avustralya örneği ile analiz etmeye çalışmışlardır. Bunun için, 1991 - 1997 dönemine ait fiyat verilerini kullanarak, futures ve forward fiyatlarında dönem farklılıkları olduğunu ortaya koymuşlardır.

Kaçıra (2002), çalışmasında pamuk bitkisi hakkında genel bilgi vererek Şanlıurfa ilinde pamuk üretim durumunu incelemiş ve pazarlanma kanalları hakkında bilgi vermiştir.

Kiraz (2002), çalışmasında Dünya'da ve Türkiye'deki ticaret borsalarının tarihi gelişimi ve ticaret borsalarındaki işlemler hakkında bilgi vermiştir. Ayrıca Trakya bölgesindeki ticaret borsalarının yeniden yapılandırılması çalışmalarında ürün borsalarının yeri ve önemini incelemiştir.

Du ve Wang (2004), çalışmalarında Çin'deki Zhengzhou buğday borsası (CZCE) incelenmiş, borsa kontratının ortaya ilk çıkışından bu yana geçen sürede, kontratın fiyat sisteminin oluşumuna etkileri irdelenmiştir.

Erdal (2005), çalışmasında Türkiye'de vadeli işlemler piyasasını genel özellikleri ile ortaya koymuş, bu piyasada işlem görebilecek potansiyel tarımsal ürünlerin pamuk ve buğday olduğu belirtilmiştir.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

3.1. Materyal

Araştırmanın temel materyalini, Şanlıurfa ticaret borsası üyeleri ile anket yolu ile elde edilen veriler oluşturmaktadır. İkinci veriler ise, Şanlıurfa ticaret borsası kayıtları, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) kayıtları, diğer borsa kayıtları, konu ile ilgili yerli ve yabancı çalışma rapor ve çeşitli yayınlardan sağlanmıştır.

3.2. Yöntem

Anket yapılan üye sayısı belirlenirken, örneklemede kullanılacak üyelere ilişkin yaş, eğitim düzeyi, gelir düzeyi; borsadaki işlem hacimleri gibi kriterlere ulaşmak mümkün olmadığından örnek büyüklüğünü belirlemek için "Sistematik Örnekleme" (İşcil, 1977) yöntemi kullanılmıştır.

Örnek büyüklüğünün ana kitlesi (N) ve örnek büyüklüğü (n) olmak üzere, N birimden n tane bağımsız olarak çekilme için $k = \frac{N}{n}$ olmak üzere 1 ile k arasında tesadüf sel bir sayı çekilmiş, bu sayı ile buna k'nın 1,2,3,... katları eklenerek N'yi aşmayan en büyük sayıya kadar elde edilen sayıların belirlediği n birimi oluşturulmuştur.

541 birimlik ana kitleden 60 birimlik örnek büyüklüğü oluşturulurken örnekleme aralığı (k) $\frac{541}{60} = 9$ olarak belirlenmiştir. 1 ile 9 arasında tesadüf sel bir sayı çekilerek örnek sırası belirlenmiştir. Bu şekilde işleme devam edilerek örnek hacmi tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamındaki üyelere uygulanan 60 anket için Excel 7.0 paket programında genel bir veri tabanı oluşturulmuş ve sorulan sorulara göre genel bir kodlama planı yapılmıştır. Anketler bu kodlama planına göre bilgisayara girilmiştir.

Araştırma sonuçlarını yüzde oranlarına göre çizelgeler halinde vermek yeterli görülmüştür.

Araştırma sonuçlarının istatistiksel bir işleme gerek duyulmadan, yorumu yapılmıştır. Ancak bazı araştırma sonuçlarında ise khi-kare analizi yapılmıştır.

3.3. Dünyada ve Türkiye’de Ticaret Borsalarının Tarihi Gelişimi

Borsa sözcüğü rastlantı sonucu ortaya çıkmış bir sözcüktür. Kökü Yunanca’dır ve “deri” anlamına gelmektedir. Borsa kelimesinin kökeninin o zamanki Hollanda, şimdiki Belçika'nın kıyı şehirlerinden olan Burgge'deki (Bruges) Van Der Bursa isimindeki bu tacirin hanının önünde buluşmayı o devirde gelenekleştirmişlerdir. Bu hanın önünde toplanan tüccarlar, gemiler limana gelmeden, malları aralarında alıp, satmayı, alım satımlarda bazı kurallar uygulamayı adet edinmişler. İşte belirli malların belirli kurallara göre alım satımının yapılması için toplanılan bu yerlere, Van Der Bursa isimli kişinin isminden ilham alınarak "BORSA" ismi verilmiştir (Güngör, 1994).

Borsa adı ile anılan ilk örgütler, esha ve tahvilat borsaları olup, bunlardan ilki 1487 yılında Anvers’te kurulmuş, bunu 1549’da da Thoulouse Borsası izlemiştir. Bu borsalar önceleri tarım ve sanayi ürünlerinin, değerli madenlerin ve menkul değerlerin alınıp satıldığı genel borsalar olarak kurulmuş, zaman içinde tek maddeyi konu alan uzmanlaşmış borsalara dönüşmüştür. Vadeli işlem sözleşmelerine benzer sözleşmelerin alım satımı, ilk olarak 18. yüzyılın ilk yarısında Japonya ve Amsterdam'da yapılmaya başlanmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında Amerika Birleşik Devletleri'nin Chicago şehrinde, günümüzde dünyanın en gelişmiş borsalarından biri olan Chicago Ticaret Kurulu'nun (Chicago Board of Trade) bu tür işlemlere başlaması ile vadeli işlem piyasaları gelişim sürecine girmiş, teknolojinin sağladığı olanaklar ve yeni ürünlerin geliştirilmesi ile dünya çapında hızla yayılmaya başlamıştır. Özellikle 1970 sonrası, Bretton Woods sisteminin terk edilmesiyle birlikte, döviz ve faiz oranlarında meydana gelen dalgalanmalar sonucu oluşan riskten korunmak amacıyla, finansal ürünler üzerine vadeli işlem sözleşmelerinin geliştirilmesi, bu piyasalarda yeni bir dönem başlatmıştır. Kullanımındaki kolaylık ve sağladığı ekonomik yararlar nedeniyle vadeli işlem piyasaları, günümüzde gelişmiş

liberal ekonomilerin vazgeçilmez kurumlarından biri haline gelmiştir (Anonim, 2004a).

Ülkemizde ticaret borsalarından ilk kez 1856 tarihli ıslahat fermanı kapsamında yürürlüğe konan 1876 tarihli, Meclisi-i Ticaret ve Ziraat'e ait Nizamname'de bahsedilmektedir. Ancak bu nizamnamede oluşturulmaları öngörülen Ticaret Borsaları kurulamamıştır. Daha sonra 1882 yılında İstanbul'da bir ticaret odası kurulmak üzere çıkarılan "Dersaadet Ticaret Odası Nizamnamesi" ile kurulacak ticaret odasına bir Ticaret Borsası kurma görevi verilmiş, ancak başarılı olunamamıştır. 1886'da ülke düzeyinde geçerli olmak üzere "Umumi Borsalar Nizamnamesi" ile genel bir düzenlemeye gidilmiş ve bu düzenleme ile ilk borsa 1891 yılında İzmir'de Ticaret ve Sanayi Borsası adı altında kurulmuş, bunu 1913'de Adana, 1920'de Antalya, 1924'de Edirne, Konya, Bursa ve 1925'te İstanbul Ticaret ve Zaire Borsaları izlemiştir (Güngör, 1994).

Cumhuriyet döneminde yapılan yeni düzenlemelerle 1950 yılına kadar toplam 24 borsa kurulmuştur. 1950 yılında daha genel ve ayrıntılı bir hukuki düzenlemeye gidilerek çıkarılan 5590 sayılı yasa ile ticaret borsaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ,Ticaret ve Sanayi Odaları ve Deniz Ticaret Odaları ile birlikte bunların üst kuruluşu olarak kurulan Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) in bünyesinde ama ayrı bir tüzel kişilik olarak düzenlenmiş, zaman içerisinde bu yasa da değişiklik (5174 sayılı yasa) yapılarak bugüne gelinmiştir (Anonim, 2004b).

5590 sayılı yasanın getirdiği üyelik kaydı ve zirai ürün alım-satımlarının, tescil zorunluluğunun yanı sıra, Maliye Bakanlığının, vergi kaçağını önlemesi adına, Ticaret borsalarının niteliği, işlevi ve yapısı göz önüne alınmadan, müteselsil sorumluluk ve zirai gelir vergisi tevkif atındaki %50 indirim, ülkemizde ticaret borsalarının artmasına neden olmuştur. Ülkemizde, 57 il ve 55 ilçe borsası olmak üzere toplam 112 adet ticaret borsası bulunmaktadır (TKB, 2004).

3.3.1. Dünyada ve Türkiye'de ticaret borsalarındaki işlemler

Tarımsal üretim büyük bir risk ve belirsizlik altında sürmektedir. Bu risk ve belirsizliğin birçok kaynağı bulunmaktadır. Bu kaynakları iki grup altında

toparlayabiliriz. Biyolojik üretimin doğasından kaynaklanan koşullar ve piyasa koşullarıdır. Tarımsal ürünlerin biyolojik karakterde olmaları, yani yetiştirilmeleri için değiştirilmeyen, müdahale edilemeyen bir süreye ihtiyaç duymaları ve hava koşullar gibi dış faktörlerin etkilerine maruz kalmaları, tarım ürünleri fiyatlarının yıldan yıla dalgalanma göstermesine neden olmaktadır (Akbaş, 1999). Borsacılığın tarihsel gelişme süreci içerisinde, malların arz ve talebi arasında dönemler itibariyle ortaya çıkan dengesizlikleri, fiyat risklerini giderebilecek mekanizmalara ihtiyaç duyulmuş ve zaman içerisinde spot işlemlerin yanı sıra mal teslimi zorunlu olmayan vadeli alım satım işlemleri uygulanmaya başlamıştır (Kiraz, 2002).

Türkiye'de halen spot olarak yapılan tarımsal ürün işlemlerini futures işlemlere taşıma girişimi İzmir ticaret borsası öncülüğünde başlamıştır (19.10.2001 tarihli Resmi gazete, 27.03.2004 tarihli Resmi Gazete Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 2001/3025 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı). Türkiye'deki ilk özel borsa İzmir'de (Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası AŞ) kurulmuştur.

Dünyada tarım borsacılığı; çok ürünlü borsa tipinden ürün veya ürün gurubunda uzmanlaşmış ihtisas borsacılığı şekline dönüşmüştür. İhtisas borsacılığına dönüşle ulus ve uluslar arası piyasalar hakkında bilgi sağlanmaktadır. Ayrıca ürünü pazarlanma kanallarında oluşan farklı uygulamalarını ortadan kaldırmaktadır.

Türkiye'de ürün ihtisas borsaları projesi ilk olarak 1994 yılında, tarım sektöründe devlet müdahalesinin azaltılarak, ürün borsalarındaki alım satımları canlandırmak amacıyla Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı'na (FAO) işbirliği teklif edilmesiyle ortaya çıkmıştır. 1996 yılında Birleşmiş Milletler Ticareti Geliştirme Örgütü ve Dünya Bankası desteği ile "Tarımsal Ürün Piyasalarının Geliştirme Projesi" hazırlanarak pilot bölge uygulamaları başlatılmıştır. Bu doğrultuda 7 ticaret borsası seçilerek, buralarda pamuk ve buğday pilot ürün olarak belirlenmiştir. Pamukta; İzmir, Adana, Şanlıurfa seçilirken, buğdayda ise, Konya, Eskişehir, Polatlı ve Edirne Ticaret Borsaları uygun görülmüştür. Bu borsalar halen kurulma aşamasındadır (Simsaroğlu, 2002).

Dünyada uzmanlaşmış borsalara örnek olarak Newyork'da: Şeker Borsası, Liverpool'da: Pamuk Borsası, Londra'da: Üzüm Borsası, Chicago'da: Et Borsası,

Buğday Borsası, Yağ ve Yumurta Borsası, Pirinç ve Pamuk Borsası gösterilebilir (Güngör, 1994).

Mevcut borsaların tamamlanıp göreve başlamasıyla ürünlerde kalite analizlerinin yapılması ve standartlara ayrılması mümkün olabilecektir. Böylelikle uygun koşullarda, sigortalı ve teminatlı olarak depolanan ürünlere verilecek olan makbuz karşılığında taşıma yapmadan satışları gerçekleştirilebilecektir. Ürün ihtisas borsalarına paralel olarak, projenin önemli bir ayağı olan lisanslı depoculuk sisteminin geliştirilmesi de büyük önem taşımaktadır. Bu sistemin avantajları;

1. İşlem gören bütün ürünlerin laboratuvar sonuçlarına göre kalite sınıflandırması yapılabilmektedir.
2. Hangi bölgelerde kaliteli ürün, hangi bölgelerde az kaliteli ürün elde edildiği tespit edilebilmekte, kaliteli üretim yapan bölgelerde kullanılan tohum, az kaliteli üretim yapan bölgelere tavsiye edilmektedir.
3. Ürünü hammadde olarak kullananlar, ihtiyaçlarını karşılayan özellikte ürünleri satın alabilmektedir.
4. Üretici, laboratuvar sonuçları ile fiyatları kıyaslayabilmektedir.
5. Tüccar, alım yaptığı ürünleri kalite sınıflandırmasına göre stoklamakta, sanayiciye farklı fiyat seçenekleri sunabilmektedirler (Demirbilek ve ark., 2003).

3.3.1.1. Lisanslı depoculuk

Yeterli deposu olmayan üreticiler, hasat sezonunda, ürününü satmak zorunda kalmaktadırlar. Dolayısıyla, hasat sezonu, yüksek ürün arzından dolayı ürün fiyatları düşmekte ve ürünlerini düşük fiyata satan üreticiler mağdur olmaktadır. İstikrarsızlığa çözüm olarak en önemli unsur, lisanslı depoculuktur. Üreticiler tarafından, emanet amacıyla getirilen ürün, öncelikle laboratuvarında kalite ve sınıflandırılması yapılarak çelik silolar da depolanacaktır. Teslim edilen ürün karşılığı ürünü temsil eden, ürün senedi düzenlenmektedir.

Söz konusu ürün senedi, son asamaya kadar, el değiştirmesinde (alınıp-satılması) ürünün fiziki olarak taşınması olmadığından dolayı, sirkülasyonu ve likit akışı ile, ticari potansiyele çok büyük olumlu katkısı olacaktır. Lisanslı depoculuğun üreticiye, sanayiciye, ürün borsalarına ve sisteme sağlayacağı faydaları şunlardır. Üreticiler açısından yararları (Yemişçi, 2004);

1. Güvenli ve emin olacak depolarda ürünü olan üretici, ürününü; hırsızlık, yangın ve diğer doğal afetlere karşı korunmasını devredeceğinden dolayı, hiçbir endişeye gerek duymayacaktır.
2. Belirli bir dönem dahilinde ürünün fiyat artışlarını takip ederek, ürününü en iyi fiyattan satma şansına sahip olacaktır.
3. Kredi ihtiyacı hissedildiği zaman ise "ürün senedini" teminat göstererek, Bankalardan kredi kullanabilecektir.
4. Vergi düzenlemeleri ile gelecek kolaylıktan dolayı stopaj (Zirai Vergi Tevkifat) ödemeyecektir.
5. Lisanslı depolarda ürünler laboratuvarında yapılacak fiziksel ve kimyasal analizlere göre tasnif ve depolanacağından, kalite güvencesi söz konusu olacaktır. Ürünün teslimi ve daha sonra depodan aynı ürünün alımı esnasında laboratuvar sonuçları esas olacağından, ürün senedini hızlı ve en iyi fiyattan satabilecektir. En iyi fiyattan kasıt; sanayici, üreticinin kalite güvencesi olmayan depodaki ürünü satın almak yerine, aynı üreticiye ait kalite güvencesi olan ürün senedini satın almayı tercih edecektir.
6. Lisanslı depolar, kalitesiz ürünleri emanete almayacağından dolayı, kaliteli üretimde artış ve farklı ürün türlerinde azalma yaratacaktır.

Sanayiciler açısından faydaları (Yemişçi, 2004);

1. Aynı cins ve kalitede büyük miktarda ürün tedarik etme şansına kavuşacaklardır. Örneğin bir un ihracatçısı, 50.000 ton "A" kalite un taahhüdüne giren sanayici, aynı kalite hammadde temin etmesi gerekmektedir. Aynı cins ve kalite buğdayı

farklı farklı yerlerden ve farklı miktarlarda satın alabildiğinden, kalitede büyük zorluklar yaşamaktadır. Lisanslı depolar devreye girdiğinde ise ülkenin her yerindeki lisanslı depolardaki ürün çeşitlerini ve miktarlarını bilgisayar ortamında izleyebilecek ve aynı cins ve kalitede büyük miktarda ürün satın alabilme sansına sahip olabilecektir.

2. Satın aldığı ürün senetlerini, teminat göstererek bankalardan Kredi kullanabilecektir.
3. Farklı bölgelerdeki lisanslı depolara ait ürün senetlerini satın alan sanayiciler, ürünleri teslim alma aşamasında, isterlerse, fabrikalarının bulunduğu yere en yakın olan lisanslı depolardan nakliye farkını ödeyerek ürünlerini teslim alabileceklerdir. Dolayısıyla gereksiz ürün taşımacılığı en aza indirgenerek taşıma masrafı da azalmaktadır.

Ürün borsalarına sağlayacağı faydalar (Yemişçi, 2004);

1. Ürün senedi ticaretiyle tescil gelirlerinin artması,
2. Ürünün, alıcı ve satıcıları çok daha büyük bir platformda bir araya getirilerek, gerçek fiyat oluşumunun ve işlem hacminin büyümesi,
3. Elektronik ticaretin gelişerek ürün ticaretinin yaygınlaşması, borsaların gerçek işlevlerine dönmeleri, modern bir yapıya kavuşmaları,
4. Güçlü ve modern borsacılık yapısıyla ülkemizdeki ürünlerin pazarlanması yanında, içinde bulunduğumuz coğrafi bölgedeki ülkelerin ürünlerini de pazarlama ve ticaretten daha büyük pay alma imkanı olması,
5. Ülkemizdeki zayıf, verimsiz Ticaret borsalarının birleşmeye ve ürün ihtisas borsalarına dönüşmeye teşvik edilmesi,

Diğer faydalar (Yemişçi, 2004);

1. Ürün senedi aracılığıyla, yatırımcılar için hisse senedi, döviz, altın ve faiz gibi yatırım araçlarına alternatif bir yatırım aracı olması,

2. Standardı belirlenmiş ürün ve lisanslı depo sistemiyle tarım ürünlerinde vadeli piyasalara geçişte altyapı oluşturulması,
3. Elektronik ticarete büyük bir potansiyel oluşturulması,
4. Ürün analizi, depolanması, sigortalanması ve kredi kullanılması nedeniyle bu sektörlere yeni gelirler ve iş alanları kazandırılması,
5. Lisanslı depoların ve ürün ihtisas borsalarının yurt içinde ve yurt dışında açacakları şubeler vasıtasıyla ürün pazarlanmasında ve dağıtımında büyük kolaylıklar sağlanması,
6. Sistemin getirdiği avantajlar nedeniyle tarımsal ürün ticaretinin kayıt altına girmesi,
7. Yeni doğacak lisanslı depoculuk ve laboratuvar sistemi ile banka ve sigorta sektöründe yeni iş alanlarının oluşturularak, istihdama katkı sağlanması şeklinde sıralanabilmektedir.

Bu sistemde yer alabilecek kuruluşlar şunlardır;

- Lisanslı Depoculuk Sistemindeki Kurum ve Kuruluşlar
- Lisanslı Depolar
- Bankalar
- Sigorta Şirketleri
- Bilgi Bankası
- Ticaret Borsası veya Ticaret Borsaları
- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı

Söz konusu sistemde yer alan kurum ve kuruluşların işlevini örnek bir işlemle anlatırsak; sistemde kurum ve kuruluşlar arasında, mutlaka güvenli elektronik ortamda bağ bulunması zorunludur. Bir başka ifadeyle bağlantıları gerekmektedir. Üretici ürününü lisanslı depoya götürür. Lisanslı depo işleticisi, ürünün laboratuvarında kalite ve spektlerini belirleyerek depoya teslim alır. Üreticinin ve ürünün tüm bilgilerini ihtiva eden "ürün senedini" bilgisayar da düzenler ve bilgi bankasına gönderir. Akabinde, aynı ürün senedini yazıcıdan dökürerek değerli kağıt

olarak üreticiye verir. Ürün fiyatlarını sürekli takip eden ve ürün senedini satmaya karar veren üretici, ticaret borsasına ürün senedini götürdüğünde, ticaret borsasınca yapılacak işlemler şunlardır;

1. Ürün senedinin gerçek olup olmadığını bilgi bankası bilgisayarına bağlanarak teyit eder.
2. Ürün senedi için kredi kullanılıp kullanılmadığını yine bilgi bankası bilgisayarına girerek sorgular, eğer kredi kullanılmışsa, banka ile elektronik ortamda haberleşir ve kredinin ana para ve faizinin teyidini öğrenir. Rehinli ürün senedinin satışı ve satışından sonraki ödeme şekli konusunda mutabakat sağlanır.
3. Ürün senedinin, o güne kadarki kira ücreti, bilgi bankası bilgisayarından öğrenilir.

Satışa hazır hale gelen ürün senedi, açık arttırma sistemli seans salonunda satılır. Üretici tarafından satılan ürün senedindeki kira ücreti yükümlülüğü sanayiciye aktarılır. Satışla ilgili kira ve tüm bilgiler bilgi bankası bilgisayarındaki o ürün senedine aktarılır. Yani ürün senedinin yeni sahibi, bir başkası olmuştur.

Ürünün yeni sahibi ister sanayici olsun, ister başkası olsun, ürününü teslim almaya gittiğinde, lisanslı depo işleticisine ürünün tüm kira bedelini ödeyerek ürünü teslim alır.

Üretici ürün senedini teminat göstererek kredi kullandığında, banka, işlem esnasında, bilgi bankasına girerek, o ürün senedine ilişkin rehin hakkını işleyerek, sisteme aktarır.

Sigorta şirketlerinin işlevi ise, lisanslı deponun fiziki yapısı ve diğer donanımları ile depolanan ürünleri çeşitli risklere göre (yangın, hırsızlık, doğal afetler v.s) sigortalar.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığının işlevi ise lisanslı depoları, işleticileri sorumluluk ve görevlerinin ifası ve kayıtlarının düzgünlüğü hususlarında denetler.

Lisanslı depoların kuruluş ve işleyişlerine de izin verir. En önemli görevi ise sistemde yer alan bilgi bankasındaki bilgisayarın sürekli aktardığı bilgiler vasıtasıyla, ürün senetlerinin düzenlenmesi, el değiştirmeleri ve ürün teslimatlarını sürekli takip eder ve denetler (Tarım ürünleri lisanslı depoculuk kanun tasarısı).

Dünyada borsacılığın gelişimi spot işlemler, forward işlemler, futures ve options işlemler olmak üzere dört aşamalı olarak değerlendirilebilir.

3.3.1.2. Spot işlemler

Spot işlemler tarımsal ürünleri fiziksel olarak hazır bulunduğu piyasalarda, alım satımın yapıldığı gün veya ertesi akşamına kadar teslim, tesellüm ve mal bedelinin ödenmesiyle tanımlanan borsa işlemleridir. Türkiye'de halen spot işlemler uygulanmaktadır.

3.3.1.3. Vadeli işlem borsaları

Çağdaş borsacılığın esasını oluşturan vadeli işlem borsaları, kalitesi ve miktarı belirli bir borsa malının (tarım ürünü) belli bir fiyattan ilerideki bir tarihte teslim edilmek ve teslim alınmak üzere alım- satım kontratının yapıldığı ve bu kontratlarının el değiştirdiği borsalardır. Bu piyasalarda fiziksel malların değil sözleşme kâğıtlarının alınıp satıldığı borsalardır. Vadeli işlem piyasalarının temel amacı, fiyat gelişmeleri nedeniyle ortaya çıkabilecek riske karşılık, gerek alıcı gerekse satıcılar açısından korunma imkânının sağlanmasıdır. Tarım ürünü işleyen ve işlenmiş ürünü satan bir sanayici için kontrat borsası belirsiz fiyat artış riskini bertaraf etmek için başvurulmuş bir güvenlik sistemi oluşturur. Sert ve şok fiyat iniş çıkışlarını önler. Piyasada oluşan fiyatların tarım sektörü için güvenilir bir gösterge teşkil etmesiyle ve üretim tercihlerinin yönlendirilmesi ile üreticiyi geleceğin fiyat riskinden korur (Akbaş ve ark., 1999).

Bu piyasada aracı üyeler vasıtasıyla herkes, borsa tarafından belirlenmiş miktar veya oranda teminat yatırarak vadeli alım veya satım yapabilir. İşlem yapan tarafların birbirini tanıması gerekmez. Yapılan tüm işlemler, borsa takas merkezinin garantisi altındadır. Bu piyasalarda işlemler karşılıklı olarak, yüz yüze sesli pazarlık

yöntemiyle ya da elektronik ortamda bilgisayar vasıtasıyla yapılır. Fiyat bilgileri veri yayıncılarına aktararak anında dünyaya duyurulur.

Vadeli piyasaların en önemli fonksiyonlarından biri arz ve talebe yoğunluk kazandırarak sanayici ve ihracatçıya dış piyasalarda uzun vadeli bağlantılar yapma ve yükümlülüklerini yerine getirme imkânı sağlamaktır.

Vadeli işlem piyasalarının temeli vadeli işlem kontratlarına dayanmaktadır. Bu kontratlar uzun yıllardan beri gelişmiş ülkelerde depolanabilir ürünlerde (tahıllar, pamuk, yün vb) kullanılmaktadır (Shepherd ve Futrell, 1982).

Vadeli İşlem Sözleşmesi ile yalnızca tekstil alanında faaliyet gösteren üretici, çırçırcı, sanayici ve tüccarlar spot piyasadaki fiyat dalgalanmalarından kendilerini koruyarak önemli bir risk yönetim aracına kavuşmuş olmayacak; aynı zamanda finansal alanda faaliyet gösteren kurumlar da yeni bir yatırım aracını portföyelerine ekleyebileceklerdir. Böylelikle, pamuk sadece bir tarım ürünü olmaktan çıkarak bir yatırım aracına dönüşecektir. Pamuk üreticileri vadeli piyasalarda oluşan fiyatları göz önüne alarak ekim yapıp yapmamaya, doğru ürünü seçmeye ve en uygun ekim miktarının ne olacağına "Vadeli İşlem Sözleşmesi" kullanarak karar verebilirler. Ayrıca ekilmiş ürüne ait sözleşmeyi önceden satarak gelirini makul bir fiyattan sabitleyebilir. Vadeli işlem piyasalarına konu olan pamuk bitkisine ait sözleşme örneği EK 2'de gösterilmektedir (Anonim, 2006a).

Buğday, üretim ve tüketim değeri, ithalat-ihracat hacmi ve sağladığı istihdam olanağı açısından Türkiye'de öne çıkan tarımsal ürünlerden biridir. Bu sebeple, buğday üzerine dizayn edilecek bir vadeli işlem sözleşmesi, buğdayın yüksek fiyat hareketliliğinden kaynaklanacak risklerden geniş bir kesimin korunmasına yardımcı olabilecektir.

Buğday üreticileri ya da bu üreticileri temsilen çeşitli kuruluşlar, henüz ekim dönemindeyken ileride hasadı yapılacak olan buğdayın hangi fiyattan satılacağını bilecek, fiyatların düşmesi halinde maruz kalacakları zararlara karşı kendilerini korumuş olacaklardır. Diğer yandan buğdayı hammadde olarak kullanan üreticiler, hammadde alımı yapacakları tarihte buğdayın fiyatının yükselmiş olma olasılığına

karşı, vadeli işlem sözleşmesinde işlem yapıp buğdayın gelecekteki fiyatını sabitleyerek karşı karşıya oldukları riskten korunma olanağına sahip olacaklardır. Ayrıca buğdayın yüksek fiyat hareketliliği sonucu, buğdaya dayalı vadeli işlem sözleşmeleri, mali kaynaklarını değerlendirmek isteyen yatırımcılara yüksek getiri olanağı sunan bir yatırım aracı olarak da hizmet verebilecektir. Vadeli işlem piyasalarına konu olan buğday bitkisine ait sözleşme örneği EK 3'de gösterilmektedir (Anonim, 2006a).

Vadeli işlem piyasalarının temel amacı, fiyat gelişmeleri nedeniyle ortaya çıkabilecek riske karşılık, gerek alıcı, gerekse satıcılar açısından korunma imkânının sağlanmasıdır. Tarım ürünü işleyen ve işlenmiş ürünü satan bir sanayici için kontrat borsası belirsiz fiyat artış riskini bertaraf etmek için başvurulan bir güvenlik sistemi oluşturarak, sert ve şok fiyat iniş çıkışlarını önler. Piyasada oluşan fiyatların, tarım sektörü için güvenilir bir gösterge teşkil etmesiyle ve üretim tercihlerinin yönlendirilmesi ile üreticiyi geleceğin fiyat riskinden korur. Vadeli piyasaların en önemli fonksiyonlarından biri arz ve talebe yoğunluk kazandırarak sanayici ve ihracatçıya dış piyasalarda uzun vadeli bağlantılar yaparak, yükümlülüklerini yerine getirme imkânı sağlamaktır..

Vadeli işlem piyasasında ürünlerin işlem görebilmesi için;

- Standardize edilmiş olmalı, basit, ham ve işlenmemiş olması gereklidir.
- Şahısa malı şimdi veya daha sonra verilmesi gerekebileceği için ürünün belli bir süre depolanabilecek özellikte olması gereklidir. Ürünün depoda bozulmaması için uygun depo kullanılmadadır.
- Ürünün hem arzı hem de talebi geniş olmalı ve ürün pazar kısıtlamalarına maruz kalmamalı, ürün için her zaman alıcı bulunmalıdır (KOHL, 1961, Akbay, 1997).

Vadeli işlemler piyasalarının temel fonksiyonları; Herhangi bir aşamada ticaretle uğraşan kişiler, ticari faaliyetlerini sürdürürken etkin bir risk yönetimi kullanmak zorundadırlar. Vadeli işlem piyasalarının, geleceğe yönelik fiyat oluşumu

ve risk transferi olmak üzere iki temel fonksiyonu vardır. Bunlar hedgerlar ve spekülâtörler.

Hedgerlar, ileriki bir tarihte satıŖa sunmak veya satın almak istedikleri mal, döviz veya menkul kıymetlerin fiyatlarında, aradan geçecek süre içinde meydana gelebilecek değişikliklerden korunmayı amaçlarlar. Örneğin, bir kişi ileri tarihte satacağı malın, dövizin veya menkul kıymetin o tarihe kadar fiyatının düşmesi nedeniyle zarara girme riski taşımaktadır. Bu durumda satıcı aradaki süreyi vadeye dönüştürerek söz konusu varlık için bir vadeli sözleşmeyi borsada satabilir. Böylece fiyat düşmesi karşısında uğrayacağı kaybı bir ölçüde azaltabilecektir. Aynı durum gelecekte satın alınacak bir varlığın fiyatının arada geçecek süre içinde yükselmesi ihtimali için de geçerlidir. Fiyat artışı nedeniyle ileride zarar görmek istemeyen alıcı, söz konusu varlık için istediği tarihe yakın vadedeki bir vadeli sözleşmeyi satın alarak kendini riske karşı korumuş olur. Burada yapılan tüm bu işlemlere hedging işlemi, bu işlemi yapan kişilere de hedgers denir (Daigler,1994).

Vadeli işlemler piyasalarında gerek alıcı konumunda olsun, gerekse satıcı konumunda olsun riski üstlenen ve üstlendikleri risk karşılığı kâr elde etme amacı taşıyanlar vardır. Dolayısıyla spekülâtörler, gelecekteki fiyatların belirsizliğinden doğan riskleri gönüllü olarak üstlenen kişilerdir. Bir varlığın vadeli sözleşme fiyatının, o varlığın vade sonundaki spot fiyatına eşit olmayabileceğini tahmin etmeleriyle işe başlarlar. Örneğin, bir varlığın vadeli fiyatının gelecekteki beklenen spot fiyatından daha düşük olacağı kanısına varan bir spekülâtör, o varlığın vadeli sözleşmesini satın alır ve bu sözleşmenin fiyatının vade sonundaki spot fiyata eşitlenmek üzere yükseleceğini, kendisinin de bu sözleşmeyi yükselen fiyattan satarak kâr etmeyi umar. Eğer, varlığın vadeli fiyatının gelecekteki spot fiyatından daha yüksek olduğu tahmini varsa, o sözleşmeyi vade sonundaki fiyattan geri alabileceğini umarak, vadeli sözleşme satışı yapar. Vade sonuna ilişkin fiyat beklentileri doğru çıkarsa kâr ederler. Marjinin (teminat miktarı) düşüklüğü ve sözleşme tutarının vade sonuna kadar ödeme zorunluluğunun bulunmaması, vadeli işlem piyasalarını spekülâtörler açısından çekici kılar. Bir yatırımcı, belirli bir anda, riskten korunma pozisyonu alabileceği gibi, başka bir anda ya da başka bir varlık için, piyasaya spekülâtör olarak da girebilir. Spekülâtörlerin yaptığı bütün bu

işlemlere spekülasyon denmektedir (Ceylan, 2002). Vadeli işlemler piyasalarının yararları;

1. Fiyatların oluşumunda geniş bir katılım olduğundan, herhangi bir grubun fiyatları yönlendirmesi zorlaşacağı için, gerçekçi fiyat oluşumu sağlanır.
2. Geleceğe yönelik fiyatların oluşması sayesinde sağlıklı veri elde edilmesi mümkün olur.
3. Sözleşmeye konu ürünün gelecekteki fiyat değişiminden etkilenen gruplar, etkin risk yönetimi imkânına kavuşur.
4. Katılımcılar işlemlerini borsa takas merkezi garantisi ile güven içinde gerçekleştirirler.
5. Üretici, ihracatçı, ithalatçı, sanayici gibi kesimlerin stok yönetim politikalarının geliştirilmesi sağlanır.
6. Geniş katılımın olması ile ilgili ürünün alım satımında piyasada derin bir likitide sağlanmış olur. Hem spot piyasada hem vadeli piyasada oluşan likitide, katılımcılara daha geniş bir hareket alanı ve imkan sunar.
7. Geleceğe yönelik fiyatların oluşması, etkin bir risk yönetimi imkanı vermesinin yanında; oluşan fiyatlara göre ekim kararı verecek üreticilerin bu davranışları sonucu doğal üretim planlaması sağlanır.
8. Devletin halen birçok üründe uyguladığı tavan ve taban fiyatı ile piyasaya müdahale etme gereği ortadan kalkar, üreticiler ürünlerini dünya fiyatlarından değerlendirme imkânına kavuşur.

Forward sözleşmeler; vadeli işlem sözleşmeleri gibi belirli bir vadede, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte ekonomik veya finanssal göstergiyi, sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve dövizli alma veya satma yükümlülüğünü getiren sözleşmedir. Ekonomik anlamda vadeli işlem sözleşmesine

çok benzer. Ancak bunlar borsalarda işlem görmezler. Çizelge 3.1'de vadeli işlemler ile forward işlemler arasındaki farkları sıralanmıştır (Anonim, 2006a).

Çizelge 3.1. Vadeli işlem sözleşmesi ile forward arasındaki farklar

Forward	Vadeli işlem Sözleşmesi (Future)
İki taraf arasında yapılan özel sözleşmelerdir ve organize borsalarda işlem görmezler	Organize borsalarda işlem görürler.
Tarafların ihtiyaçlarına göre düzenlenirler ve standart değildirler.	Sözleşme özellikleri standarttır.
Temerrüt riski vardır. Satıcı belirlenen malı veya finanssal ürünü teslim edemeyebilir veya alıcı da teslimatı kabul etmeyebilir. Kredi riski vardır.	İşlemler takas kurumu tarafından garanti edilir. Tarafların birbirini tanıması gerekmez.
Vadeye sonuna kadar beklemek zorunluluğu vardır.	Vade sonuna kadar beklemek gerekmez, vade sonundan önce pozisyon kapatmak mümkündür.
Vadeye kadar nakit akışı yoktur.	Piyasaya göre değerlendirme (marking to market) yapılmasından dolayı sürekli nakit akışı vardır.
Teminat zorunluluğu yoktur. Dolayısıyla, kaldıraç etkisinden söz edilemez.	Teminat yatırılması zorunludur. Kaldıraç etkisi vardır.
İşlemler şeffaf değildir.	İşlemler şeffaf olarak kamuya açık yapılır.

Kaynak: (Anonim, 2006a).

3.3.1.4. Opsiyon işlemler

Opsiyon genel olarak bir varlığı (mal, döviz, menkul kıymet, faiz gibi) belli bir sürede, sabit fiyattan satın alma ve satma hakkı veren araçlar olarak tanımlanmaktadır (Uzunoğlu,1998).

Vadeli işlem piyasalarında, tarihi gelişim açısından, forward ve futures işlemlerinden sonra geliştirilen opsiyon işlemleri, uygulama alanı buldukları çeşitli mal ve araçlar üzerinde risk kapatma konusunda başarıları nedeniyle uygulama alanını artırmaya devam etmektedir. Temel mantığı futures işlemlerinkine benzemekle birlikte, getirmiş olduğu yenilikler nedeniyle hem hedgerların hem de spekülörlerin ilgi duyduğu finanssal araçlardan birisi olduğu belirtilmektedir (Özkan,1990).

Başka bir ifade ile, sözleşme konusu varlığın alım-satımını yapan taraflardan birisinin, fiyatı belirlenen bir vadeli işlem sözleşmesini önceden belirlenen prim karşılığı belirli bir vade içinde satın alma veya satma işleminden vazgeçme hakkını

veren ve hukuki bağlayıcılığı olan sözleşmeler için yapılan işlemlere opsiyon işlemler denilmektedir (Erdal, 2005).

Futuresda olduğu gibi bir sözleşme yapılmakta, ancak vadesi içinde taraflara, belli bir prim ödemek kaydıyla, sözleşmeyi bozma hakkı verilmektedir (İTB,1993:5). Bu nedenle, bu tür işlemler futures işlemlerin bir ileri aşaması konumunda bulunmaktadır.

3.4. Türkiye'de Ticaret Borsalarının Tanımı, Organizasyon Yapısı ve Görevleri

3.4 1. Ticaret borsasının tanımı

Borsa denildiğinde genellikle hisse senetlerinin işlem gördüğü menkul kıymet borsaları akla gelmektedir. Ancak ticaret borsaları ile menkul kıymet borsaları arasında farklar bulunmaktadır. İkisini birbirinden ayıran en temel fark; ticaret borsalarında zirai ürünlerin işlem görmesidir.

5174 sayılı kanuna göre borsa, borsaya dahil maddelerin alım satımı ve borsada oluşan fiyatlarının tespit, tescil ve ilanı işleriyle meşgul olmak üzere kurulan kamu tüzel kişiliğine sahip kurumlardır (Anonim, 2004c).

Ticaret borsaları, hukuki mevzuatla sınırları belirlenmiş mali ve idari özerkliğe sahip kurumlardır. Bir başka ifadeyle; devlete herhangi bir parasal yük getirmeden kendileri kaynak yaratan, kullanan, hatta kamu kuruluşlarına kaynak aktaran kuruluşlardır. Ayrıca, kendi üyeleri arasından seçimle gelmiş kurullar tarafından yönetilmektedir. Ticaret Borsaları aynı zamanda piyasa ekonomisinin önemli bir parçasıdır. Çünkü, ticaret borsalarında, tarım ürünlerinin fiyatları, arz-talep koşullarına göre oluşmaktadır.

Daha ayrıntılı bir tanımla, ticaret borsalarını, standardize edilmiş veya numuneyle malın hepsinin temsil edildiği; üretimi, tüketimi, ithalatı, ihracatının büyük oranlarda yapıldığı dayanıklı ve stoklamaya elverişli olan, alım-satımının rekabet şartları içinde önceden belirlenmiş miktarlar üzerinden toptan yapıldığı, organize tarımsal ürün pazarlarıdır.

Borsalar ticari ihtiyaçların gerekli kıldığı illerde, birliğin olumlu görüşü üzerine bakanlıkça kurulur. Ticaret borsalarının görevleri;

1. Borsaya dahil maddelerin, borsada alım satımını düzenleyerek tescil etmek,
2. Borsaya dahil maddelerin borsada oluşan günlük fiyatlarının usulünce tespiti yapılarak ilan etmek,
3. Alıcı ve satıcının teslim ve teslim alma usulünü belirleyecek düzenlemeler yapmak,
4. Yurt içi ve yurt dışı borsa ve piyasaları takip ederek fiyat haberleşmesi yapmak,
5. Borsada işlem gören maddelerin tiplerini, vasıflarını belirlemek için laboratuvar ve teknik bürolar kurmak,
6. Bölgeler içindeki borsaya ilişkin örf, adet ve davranışları belirlemek,
7. Borsa faaliyetlerini takip etmek,
8. Rekabeti bozucu nitelikteki anlaşmalar olduğu durumlarda bunları tespit etmek,
9. Üyelerinin ihtiyacı olan belgeleri vermek ve bunlara ilişkin gerekli hizmetleri yapmaktır.
10. Borsa faaliyetlerine ait konularda ilgili resmî makamlara teklif, dilek ve başvurularda bulunmak; üyelerinin tamamı veya bir kesiminin menfaati olduğu takdirde bu üyeleri adına veya kendi adına dava açmak,
11. Yurt içi fuarlar konusunda yapılacak müracaatları değerlendirip birliğe teklifte bulunmak.
12. Sair mevzuatın verdiği görevlerle, ilgili kanunlar çerçevesinde Birlik ve Bakanlıkça verilecek görevleri yapmak.

3.4.2. Organizasyon yapısı ve görevleri

Borsanın organları şunlardır;

- a) Meslek komiteleri,
- b) Meclis,
- c) Yönetim kurulu,
- d) Disiplin kuruludur,
- e) Genel sekreterdir.

3.4.2.1. Meslek komiteleri

Borsa meslek komiteleri, meslek gruplarınca 4 yıl için seçilecek 5 - 7 kişiden; üye sayısı onbini aşan borsalarda 5, 7, 9 veya 11 kişiden oluşur. Asıl üyeler kadar da yedek üye seçilir. Komite, kendi üyeleri arasından 4 yıl için bir başkan ve bir başkan yardımcısı seçer. Meslek komitelerinin görevleri şunlardır;

- a) Konuları ile ilgili incelemeler yapmak, yararlı ve gerekli gördükleri tedbirleri görüşülmek üzere yönetim kuruluna teklif etmek.
- b) Meslek komitesiyle ilgili olarak meclis gündeminde yer alan konularda başkan, başkan yardımcısı veya uygun görülen üyelerin, oy kullanmamak üzere meclis toplantısına katılmasına karar vermek.
- c) Faaliyet alanlarına ait işler hakkında, meclis veya yönetim kurulu tarafından bilgi istenmesi halinde, bu konuda araştırma yapmak ve istemi cevaplandırmak.

3.4.2.2. Meclis

Borsa meclisi, meslek gruplarınca dört yıl için seçilecek üyelerden oluşur. Meslek komiteleri beş kişiden oluşan gruplarda ikişer, yedi kişiden oluşan gruplarda üçer, dokuz kişiden oluşan gruplarda dörder, onbir kişiden oluşan gruplarda beşer meclis üyesi seçilir. Ayrıca aynı sayıda yedek üye seçilir. En az yedi meslek grubu kurulamayan borsalarda meclisler borsaya kayıtlı olanların kendi aralarından seçecekleri ondört üye ile kurulur. Ayrıca aynı sayıda yedek üye seçilir. Bu takdirde

meslek komitelerinin görevleri meclislerce seçilecek ihtisas komisyonları tarafından yerine getirilir. Meclis, kendi üyeleri arasından dört yıl için başkan ile bir veya iki başkan yardımcısı seçer. Borsa meclisinin görevleri şunlardır;

- a) Borsa yönetim kurulu ve disiplin kurulu üyelerini seçmek,
- b) Kendi üyeleri arasında Birlik genel kurul delegelerini seçmek,
- c) Yönetim kurulu tarafından yapılacak teklifleri inceleyip karara bağlamak.
- d) Çalışma alanları içindeki örf, adet ve gelenekleri tespit etmek,
- e) Borsada veya borsa dışında gerçekleştirilen işlemlerde anlaşmazlık olduğu takdirde hakem ve bilirkişileri belirlemek,
- f) Borsa bütçesini onaylamak,
- g) İç yönetmenliği kabul etmek ve onaya sunmak,
- h) Borsa dahilindeki maddelerin dışarıda satılması durumunda en geç otuz günü geçmemek şartıyla tescil süresini belirlemek,
- i) Borsaya kayıt zorunluluğuna ve üyelerin dereceleriyle ilgili karar vermek,
- j) Gerekliliği ve durumuna göre ihtisas komisyonları kurmak,
- k) Yurt içi ve yurt dışı sanayi, ticari ve ekonomik kuruluşlara üye olmak ve kongrelerine delege göndermek,
- l) Geçerli sebepler dahilinde ödeme yapamayacak durumda olan üyelerin borçlarının affının veya geciktirilmesine karar vermektir.

3.4.2.3. Yönetim kurulu

Yönetim kurulu, meclis içinden seçilir. 4 yıl için seçilen meclis üye sayısı 20'den az olan borsalarda 5; 20 ile 29 arasında olanlarda 7; 30 ile 39 arasında olanlarda 9; 40 ve daha fazla olanlarda 11 oluşur.

Meclis kendi üyeleri arasından yönetim kurulunun başkanını, asıl ve yedek üyelerini tek liste halinde seçer. Yönetim kurulu, kendi üyeleri arasından dört yıl için bir veya iki başkan yardımcısı ve bir sayman üye seçer.

Üst üste iki dönem yönetim kurulu başkanlığı yapmış olanlar, aradan iki seçim dönemi geçmedikçe aynı göreve yeniden seçilemezler. Borsa yönetim kurulunun görevleri şunlardır;

- a) Meclisin aldığı kararları uygulamak,
- b) Harcamaları bütçeye ve meclis kararına göre yapmak,
- c) Borsa içindeki personelle ilgili kararları vermek,
- d) Disiplin kurulu soruşturmalarına karar vererek, ceza uygulanmasını sağlamak,
- e) Borsanın faaliyetini yıllık rapor halinde meclise sunmak,
- f) Sosyal faaliyetler düzenlemek, meclis onayıyla bağış ve yardımlarda bulunmaktır.

Yönetim kurulu, gerekli hallerde, yetkilerinden bir kısmını başkana, üyelerinden birine veya bir kaçına yahut genel sekretere devredebilir.

3.4.2.4. Disiplin kurulu

Borsa disiplin kurulu, meclisçe 4 yıl için, borsaya kayıtlı olanlar arasından seçilen 6 asıl ve 6 yedek üyeden oluşur.

Disiplin kurulu, seçimden sonraki ilk toplantısında, üyeleri arasından bir başkan seçer. Başkanın bulunmadığı zamanlarda, en yaşlı üye kurula başkanlık eder. Borsa disiplin kurulunun görevleri şunlardır;

- a) Borsa üyelerinin disiplin soruşturmalarını usulüne uygun olarak yürütmek,
- b) Meclise, borsa üyeleri hakkında disiplin ve para cezası verilmesini önermektir.

3.4.2.5. Genel sekreter

Genel sekreterlik, genel sekreter ve yardımcısından oluşur. Bütün borsa personelinin amiridir. Ayrıca yönetim kurulu ve borsa meclisinin tabii üyesidir. Genel sekreterin görev ve yetkileri şunlardır;

- a) Borsanın idari işlerini ve yazışmalarını yürütmek,
- b) Borsanın bütçesini hazırlayarak yönetim kuruluna sunmak,
- c) Bölgenin ekonomik durumunu ve borsanın faaliyetlerini gösteren yıllık raporlar hazırlayarak yönetim kuruluna sunmak,
- d) Basın yayın organlarına borsanın faaliyetleriyle ilgili bilgi vermektir.

3.4.3. Borsaların faaliyet alanları

Tescil açısından; illerde kurulmuş olan borsaların faaliyet alanı il sınırları, ilçelerde kurulmuş olan borsaların faaliyet alanı ilçe sınırlarıdır.

Ürün borsalarının gelişmesi halinde, fiyat oluşturma açısından, faaliyet alanı sınırsızdır.

3.4.4. Borsada alım satım yapanlar

Tüccar: Kendi adına ve kendi hesabına işlem yapan gerçek veya tüzel kişilerdir.

Gerçek Kişi: Kişinin doğrudan kendi adına, kendi hesabına ticaret yapmasıdır.

Tüzel Kişi: Ticaret kanununa göre kurulmuş kolektif, limited, anonim şirketler ve kooperatifler adı altında ticaret yapanlardır.

Borsa komisyoncusu: Başkasının ve kendi adına borsada alım satım yapanlara denir.

Borsa Ajanı: Başkasının adına ve hesabına vekil sıfatıyla borsada alım satım yapanlara denir.

Borsa Simsarı: Borsada alım satım işlemlerinde aracılık yapanlara denir. Borsa simsarları borsaya dahil olmayan maddeler üzerinden borsa dışında da işlem yapabilirler.

Borsa komisyoncusu ajan ve simsarların aracılık ettikleri işlemlerden alacakları ücretler, alım satım tutarının 0.005'ini ve yıllık aidat tavan ücretini geçmemek üzere belirlenir.

Borsa Komiseri: Borsada işlem gören ürünlerin alım satımını ve fiyat dalgalanmalarının denetlenmesi, borsada alım satım yapanlarla, aracılardan alım satımlarını tescil ettirip ettirmediğini kontrol için bakanlıkça atanır. Borsa komiseri idari işlere karışamaz (Güngör, 1994).

3.4.5. Ticaret borsalarında mali yapı

Gelir ve gider kalemlerinden oluşan borsa bütçesi, birlikçe hazırlanacak tipe ve tespit edilen muhasebe usullerine uygun olarak, yönetim kurulunca hazırlanır ve meclisçe onaylanır. Bütçeden harcama, yönetim kurulu başkanı veya yetkilendirdiği yardımcısı ve genel sekreterin veya sayman üyenin ortak imzası ile yapılır.

Yönetim kurulunun önerisi üzerine meclisçe saptanan miktar kadar harcama, sonradan yönetim kurulunun onayına sunulmak şartıyla, genel sekreter tarafından yapılabilir.

3.4.5.1. Gelirler

Borsanın gelirleri şunlardır;

- Kayıt ücreti ve yıllık aidat,
- Tescil ücreti,
- Yapılan hizmet karşılığı alınan ücret,
- Yayın gelirleri,
- Bağış ve yardımlardan sağlanan gelirler,
- Para cezaları,

- Misil zamları,
- Çeşitli gelirlerdir.

Kayıt ücreti ve yıllık aidat;

Üyenin borsaya kaydı sırasında ödemeye mecbur olduğu ücrete kayıt ücreti ve her yıl için ödeyeceği aidata da yıllık aidat denir. Kayıt ücreti ile yıllık aidat belirlenirken sanayi kesiminde çalışan on altı yaşından büyükler için uygulanan aylık asgari ücretin brüt tutarının yüzde onundan az, yarısından fazla olamamak koşulu göz önünde tutulur.

Tescil ücreti;

Borsa tescil ücretinin oranı, malın alım satım değeri üzerinden 0.002'dir. İşlem başına alınacak toplam tescil ücreti tavanı, yıllık aidat tavanının yüzde %10'undan az ve tamamından fazla olamaz. İhracatın tescil işleminden ücret alınmamaktadır.

Borsalarca gösterilen yerlerde yapılan işlemler aynı gün, borsa dışında alınıp satılmasına müsaade edilen maddelere ait işlemler en geç 30 gün içinde tescil ettirilmesi gerekir. Aynı borsa alanı içindeki alıcı ve satıcıların işlemi borsa örf ve adetlerine göre buldukları borsaya, alıcı ve satıcılardan birinin borsa dışında olması durumunda sözleşmenin kabul olduğu yerdeki tarafça borsaya tescil ettirilerek ücret ödenir.

Yapılan hizmet karşılığı alınan ücret;

Borsalarca düzenlenecek veya onaylanacak belgeler ile verilecek hizmetler şunlardır;

- a) Eksper raporları,
- b) Analiz raporları,
- c) Borsaya dahil maddelerin fiyatlarına ilişkin belgeler,
- d) Borsaya kayıtlı olanlarla ilgili işlemler,
- e) Teamüller hakkında istenen belgeler,

- f) Fatura onayları,
- g) Vadeli satışlardaki imzaların onayı,
- h) Gerekli tesisatı bulunan borsalarca verilecek depolama ve muhafaza hizmetleri,
- i) Borsaya dahil mallara ve borsa işlemleri için istenecek diğer belgeler,
- j) Borsaya dahil mallara ve borsa işlemlerine dair istenecek diğer belgelerdir.

Yayın gelirleri;

Borsa bültenlerinden ve borsaların diğer yayınlarından sağlanan gelirlerdir.

Bağış ve yardımlardan sağlanan gelirler;

Borsa üyelerinden ve çeşitli kuruluşlardan alınan bağış ve yardımlarla sağlanan gelirlerdir.

Para cezaları;

Borsalarca belirlenen kararlara uymayanlarla, kayıt ve tescil işlemlerini yaptırmayanlardan alınır.

Misil zamları;

Kayıt, yıllık aidat ve tescil işlemlerini yerine getirmeyenlerden zamlı olarak alınan ücretlerdir.

Çeşitli gelirler;

İlan, borsa kimlik belgesi, defter tasdiki gibi gelirlerdir. Ayrıca borsaların parasal varlıklarını bankalarda vadeli ve vadesiz mevduat hesabında tutmalarından kaynaklanan gelirlerde bu grupta toplanır.

3.4.5.2. Giderler

Borsanın giderleri şunlardır;

- Personel giderleri,
- Huzur hakları,
- İdari giderler,

- Yatırımlar,
- Yayın giderleri,
- Yardımlar,
- Fon ve aidatlar.

Personel giderleri;

Personel ücretleri, ek ödemeler, sigorta primleri, ikramiyeler, sağlık giderleri, personel yemek giderleri, doğum-ölüm yardımları gibi giderlerden oluşur. Bunlar borsa giderlerinin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır.

Huzur hakları;

Borsa meclis üyelerine katıldıkları toplantılar için ödenen sembolik ücrettir.

İdari giderler;

Ticaret borsalarının yönetimi için gerekli olan harcamaları kapsar. Seyahat ve yol giderleri, kırtasiye, PTT, elektrik, su gibi giderleri kapsar.

Yatırımlar;

Sabit varlıklara yapılan giderlerdir.

Yayın giderleri;

Borsa için yapılan yayın harcamalarından ve alınan kitap harcamalarından oluşur.

Yardımlar;

Eğitim, öğretim ve sosyal yardımlardan oluşan giderlerdir.

Fon ve aidatlar;

T.O.B.B.'ne %10, T.Z.O.B.'ne %3, T.S.E.'ye %3 Milli Prodüktivite Merkezi'ne %2, Sivil Savunma İdaresi'ne %5 ve ayrıca eğitim amaçlı alınan fon ve aidatlardan oluşur.

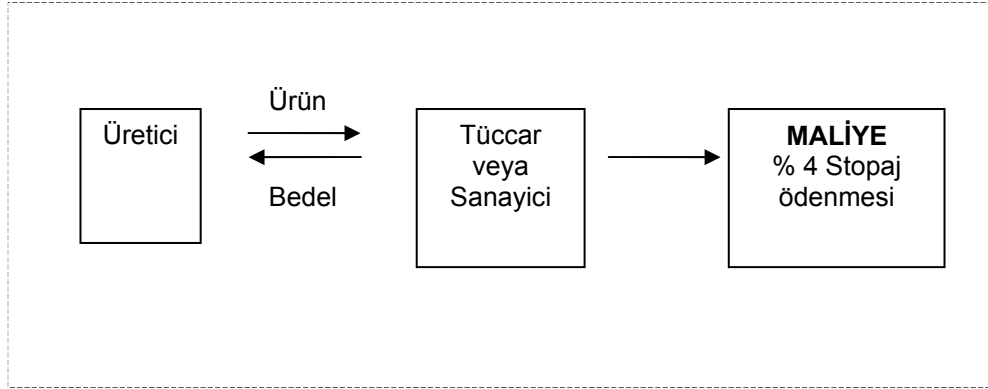
3.4.6. Ticaret borsalarının faydaları

- Çiftçinin ürettiği tarım ürünleri piyasada gerçek değerine ulaşır..
- Ürünlerin borsaya tescili ve kaydı ile devletin bu ürünlerde stopaj, KDV ve vergi kayıp ve kaçakları önlenir.
- Ticaret borsaları, önceden tahmini mümkün dalgalanmaları da istikrara kavuşturur.
- Ticaret borsaları müteahhitlik piyasasında çalışan kişiler için avantaj sağlar. İşadamı riskten kurtulmak için, ticaret borsasında taahhüt ettiği teslim tarihi ve mal miktarı ile uyumlu olarak bu maldan vadeli alım yaparak riskten kurtulmuş olur.
- Ticaret borsalarında ihracatçıya istenilen kalite ve fiyattaki ürünlerin bulunması imkanı sağlar.
- Ticaret borsaları tüketici menfaatlerini koruyarak üretimi ve tüketimi son derece yaygın olan tarım ürünlerinin bölge ve zaman bakımından fiyat farklarını kısmen telafi ederek, tüketicinin menfaatlerine uygun adil ve gerçek fiyatların oluşumuna katkıda bulunur.
- Ticaret borsaları üreticilerin, ürünlerini çok miktarda alıcı karşısında arz edebildikleri, böylece o günkü şartlar içinde, güvenle ve gerçek fiyatla satabildikleri bir piyasadır. Ticaret borsalarına sadece borsaya kayıtlı üyeler girebilirler ve borsada işlem yapabilirler. Bu sınırlamanın tek istisnası tarım üreticileridir. Bu sebeple, her borsada satıcıların önemli bir bölümünü tarım üreticileri oluşturur.
- Üyeleri arasında meydana gelen anlaşmazlık ve uyuşmazlıkları hakem heyetleri sayesinde adil bir şekilde çözülür (Anonim, 2004b).

3.5. Ticaret Borsalarının Çalışma Usul ve Esasları

3.5.1. Ticaret borsasının olmadığı durumlardaki işlemler

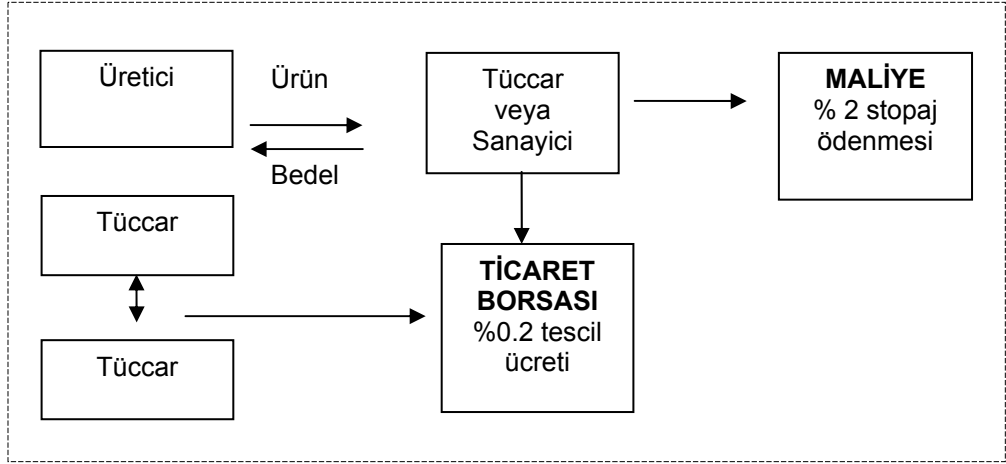
Ürünlerin, alım satım işlemleri ticaret borsası dışında gerçekleşiyor ise (Şekil 3.1); tüccar, üreticiden aldığı ürünün bedelini ödedikten sonra maliyeye %4 zirai stopaj payı ödemek zorundadır (Demirbilek ve ark., 2000).

Şekil 3.1. Ticaret borsası olmadığı durumlarda pazarlama

3.5.2. Sadece tescil işleminin olduğu borsalar

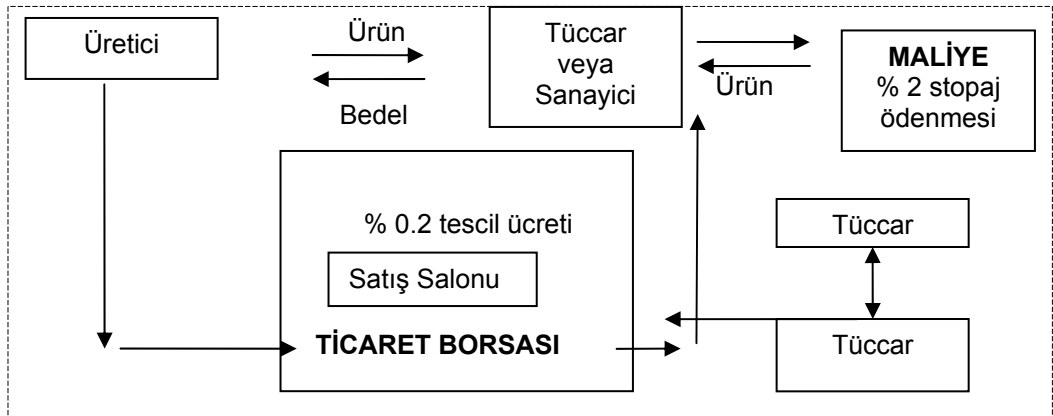
Borsa çalışma alanı içerisinde borsaya dahil maddelerin en az miktarlarının üstünde kalan miktarların alım ve satımının borsa dışında yapılması yasaktır. Ancak bu maddelerin, en geç muamele yapıldığı günü takip eden ilk iş günü içinde borsaya tescil ettirilmesi şartı ile borsa yerinin dışında alınıp satılmasına meclisçe önceden karar verilebilmektedir. Bundan dolayı ticaret borsasının bulunduğu il veya ilçelerde, borsa satış salonu oluşturulmamaktadır. Tüccar üreticiden aldığı ürünü borsada %0.2 ücret karşılığında borsada tescil ettirir, daha sonra maliyeye %2 zirai stopaj payı ödemektedir (Şekil 3.2). Bu şekilde işlem gören ticaret borsalarında belirli bir fiyat oluşmamakta, işlem gören ürün miktarları sadece tescil makbuzları ile faturalarda gösterilen miktarların toplamından oluşmaktadır (Demirbilek ve ark., 2000).

Şekil 3.2. Ticaret borsasının bulunduğu fakat sadece tescil işlemi yaptığı durum

3.5.3. Salon satışı olan ticaret borsaları

Sadece tescil işlemlerinin yapıldığı ticaret borsaları üyelerine yalnız zirai stopaj konusunda avantaj sağlamaktadırlar. Bu ticaret borsalarında ise işlemler kapalı bir mekanda, üreticinin ürününün numunesine bakılarak tüccar tarafından fiyat verilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Böylelikle salon satışı adı altında bir fiyat oluşmaktadır. Eskişehir ve Konya ticaret borsalarında bu şekilde işlem yapılmaktadır. Bu sistemde, alınan numuneler satış salonunda tüccarlara gösterilmekte ve en yüksek fiyatı veren tüccar tarafından satın alınarak tescil işlemi yapılmaktadır. Maliyeye %2 zirai stopaj, borsaya da %0.2 tescil ücreti ödenmektedir (Şekil 3.3).

Şekil 3.3. Salon satışı yapılan durum

Bu borsalar kendilerini spot borsalar olarak tanımlamakta ve spot piyasayı (salon satışlarını) talep ve arz oluşturmakta olup talebi etkileyen en önemli faktör ise arz edilen ürünün kalitesi olmaktadır. Kalite belirlemesi ürünün analizinin yapılacağı

bir laboratuvar ve sınıflandırma sistemi yerine tüccarların fikirlerine göre yapılmakta, satışlar sonrası borsa verileri de satılan ürünlerin bu düşüncelere göre gruplandırılmasıyla elde edilmektedir (Demirbilek ve ark., 2000).

3.5.3.1. Sistemin üstün yanları ve sakıncaları

Üstün yanları;

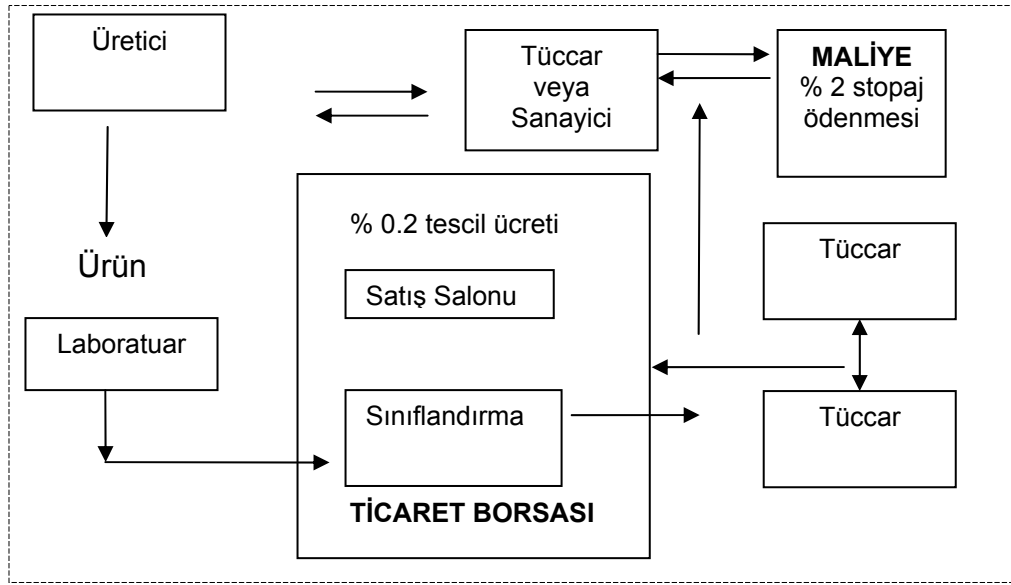
1. Birden fazla alıcının rekabeti sonucu bir fiyat oluşmakta,
2. Üreticiler satışlara göre ürünlerinin değeri konusunda bir tahmin yapabilmekte,
3. Ürün bedellerinin ödemesinde büyük bir sorun yaşanmamakta,
4. Tüccarların alış ve satış fiyatları arasında oluşan kârın saklanması dolayısıyla vergi kayıpları oluşmamakta,
5. Ürünlerin çeşitlerine göre bir ayırım yapılabilmekte,
6. Mevcut ticaret borsaları işlemleri kayıtlı hale getirmektedir.

Sakıncaları;

1. Salonda fazla tüccar olmadığı zamanlarda fiyatlar ürün değerinde oluşmamakta,
2. Laboratuvar koşullarına göre kalite belirlenmediği için hakikaten hangi kalitede ürün hangi fiyatı bulmuştur belli olmamaktadır. Üretici aynı ürününü farklı zamanlarda farklı fiyatlara satmakta ve hangisinin doğru olduğuna karar verememektedir. Bu durum tüccar için de geçerli olup kaliteli sandığı ürün çok kötü çıkabilmekte,
3. Kaliteye göre sınıflandırma olmadığından, kalite sorunları ile ilgili istatistik bilgiler oluşmadığı için standardizasyon gerçekleştirilememekte,
4. İstatistik bilgiler laboratuvar sonuçlarına dayanmadığı için gerek üretim safhasında uygulanacak tarımsal politikalar (zararlı mücadelesi vb.) gerekse daha sonra sanayinin ihtiyacı için ithalat politikaları (kaliteli buğday) yeterince doğru tesbit edilememektedir.

3.5.4. Laboratuvar sonuçlarına göre salon satışı yapılan ticaret borsaları

Bu borsalarda üretici ürününü önce laboratuvara getirir. Burada özellikleri belirlenerek sınıflara ayrılır. Ürün hakkındaki tüm bilgiler istatistiksel bir şekilde hazırlanarak satış salonlarında bu bilgiler odağında satış işlemleri yapılmaktadır. Tüccar maliyeye %2 stopaj payı, ticaret borsasına da %0.2 tescil ücreti verir. Polatlı ve Edirne Ticaret Borsalarında bu şekilde satışlar gerçekleştirilmektedir (Şekil 3.4).

Şekil 3.4. Laboratuvar sonuçlarına göre sınıflandırma yapılan salon satışı

3.5.4.1. Sistemin üstün yanları

1. İşlem gören bütün ürünlerin laboratuvar sonuçlarına göre kalite sınıflandırması yapılabilmektedir.
2. Hangi bölgelerde kaliteli ürün, hangi bölgelerde az kaliteli ürün elde edildiği tespit edilebilmekte, kaliteli üretim yapan bölgelerde kullanılan tohum, az kaliteli üretim yapan bölgelere tavsiye edilmektedir.
3. Ürünü hammadde olarak kullananlar ihtiyaçlarını karşılayan özellikte ürünleri satın alabilmektedir.
4. Üretici, laboratuvar sonuçları ile fiyatları kıyaslayabilmektedir.

5. Tüccar, alım yaptığı ürünleri kalite sınıflandırmasına göre stoklamakta, sanayiciye farklı fiyat seçenekleri sunabilmekte, sanayicilerin kendi laboratuvarlarının sonuçlarına göre uyguladığı fiyat azaltmalarından (beklenen kalite çıkmazsa, orantılı indirim) etkilenmemekte, şahit olarak borsa laboratuvar sonuçlarını tutmaktadır. (Demirbilek ve ark., 2000).

3.6. Araştırma Bölgesi Hakkında Genel Bilgiler

3.6.1. Doğal yapı

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan Şanlıurfa ili 18 584 km² yüzölçümüne sahip olup batıdan Gaziantep, kuzeybatıdan Adıyaman, kuzeydoğudan Diyarbakır ve doğudan Mardin illeri ile çevrilidir. İlin güneyinde Türkiye-Suriye devlet sınırı vardır.

Şanlıurfa'nın kuzeyinde birçok yükseltiye sahip dağ ve tepeler yer alır. Karacadağ, Şanlıurfa'nın en yüksek noktasıdır. (1 938 m) Diğer dağları ise; Tektek Dağları, Takırtukur Dağları, Germuş Dağları, Nemrut Dağları, Şebeke Dağları, Arat Dağı, Beş Mağara Dağları, Cudi Dağı, Direkli Tepeleri, Kaşmer Dağı, Korçik Dağı, Sakızlı Dağı, Molla Ömer Dağı, Kalkan Dağı, Nohutçuk Dağı ve Küllaplı Tepesidir. Harran Ovası, Şanlıurfa'nın en önemli ovalarından birisidir (Anonim, 2002).

3.6.1.1. İklim

Şanlıurfa karasal iklim özelliği gösterir. Yazları çok kurak ve sıcak, kışları bol yağışlı ve nispeten ılıman geçmektedir. Şanlıurfa matematiksel konum itibarıyla Ekvatora daha yakındır. Deniz etkisinden uzak bir bölgede bulunmaktadır.

Şanlıurfa tabii bitki örtüsü bakımından oldukça fakirdir. Çünkü yaz sıcaklığı ve kuraklığı, tabii bitki örtüsünün gelişimini engellemektedir.

Atmosfer yeter derecede nemli olmadığından ve karalar daha çabuk ısınıp daha çabuk soğuduğundan Şanlıurfa'da günlük ve yıllık sıcaklık farkları daima şiddetlidir. Şanlıurfa'da hakim rüzgarlar kuzeybatı - batı yönlerinden eserler.

3.6.1.2. Toprak yapısı

Şanlıurfa ili toprakları, kalkerli killi, kırmızı ve verimli topraklardan oluşmaktadır. Topraklarda organik madde zengindir. Torak kalınlıkları 1-2 m arasında değişmektedir. Ovalar kırmızı ve verimli topraklarla kaplıdır (Anonim, 1989).

Şanlıurfa Harran ovası arazi tasnifi yapılmış 225 109 ha alanı kaplamaktadır. Ova topraklarının kökenini allüvial ve resüdüal topraklar oluşturur. Ovanın % 80'ninde toprak derinliği 150 cm'den fazla, % 20'sinde ise 0-120 cm arasında kum, çakıl taşı, taban kayası ve kireç taşı ile sınırlıdır. Genellikle arazinin eğimi sulamaya elverişli ve genel eğim % 0-2 arasındadır. Ova toprakları çoğunlukla kırmızımsı ve kahve renkli olup, fiziksel ve kimyasal özellikleri bakımından önemli farklılıklar göstermektedir (Anonim, 1980).

3.6.1.3. Su kaynakları ve sulama

Şanlıurfa yer üstü su kaynakları bakımından zengin bir il değildir. ancak, 2 800 km uzunluğunda ve yıllık debisi 30 milyar m³ olan Fırat nehri il sınırlar içinden geçmektedir.

Şanlıurfa Harran ovası yer altı suyu potansiyeli bakımından bölgenin en zengin ovasını kapsamaktadır. DSİ tarafından 1956 yılından bu yana 37 adet araştırma, 52 adet içme suyu ve 2 adet sulama amaçlı olmak üzere toplam 91 adet kuyu açılmıştır. Akçakale'de "Tarım Reformu Projeleri" adı altında 1974'de altı ünite projelendirilmiştir. Toplam 15 203 ha alanı sulamak için 338 adet işletme kuyusu açılmıştır (Anonim, 1980).

Harran ovasında 135 000 ha alan sulanmaktadır. Sulama projelerinin tamamlanması ile ovada 141 835 ha arazi sulu tarıma açılacaktır.

3.6.1.4. Ulaşım ve pazar durumu

Şanlıurfa ili komşu illerle Devlet yolları ile bağlantılıdır ve tarihi İpek Yolu bu ilimizden geçmektedir. Akçakale ve Ceylanpınar ilçeleri, Gaziantep-Nusaybin hattındaki demiryolu ile bağlantılıdır. Sınır boyunca devam eden bu demir yolu,

Türkiye-Irak demiryolu ulaşımını sağlamaktadır. Ayrıca, Şanlıurfa ilinde stol tipi hava meydanı vardır.

Araştırma bölgesinde en önemli tarım ürünleri buğday, arpa, mercimek, susam, pamuk ve antepfıstığıdır. Ayrıca, yerleşim birimlerine yakın yerlerde sebze yetiştiriciliği de yapılmaktadır.

Tarım ürünlerinin çoğu yerel pazarlarda serbestçe alınıp satılabilmektedir. Şanlıurfa ilinde ticaret odası kanun ve yönetmeliklerine uygun olarak kurulmuş, fiyatların ilan edildiği ve ürünlerin alınıp satıldığı resmi borsa bulunmaktadır.

Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO), Güneydoğu Tarım Satış Kooperatifi ve Çukurova Tarım Satış Kooperatifi gibi kamu kuruluşları ve kooperatifler de ürün pazarlanmasında rol oynamaktadır.

Araştırma bölgesindeki tarım ürünlerinden buğday; TMO'ya, bölgedeki un, irmik ve makarna fabrikalarına, serbest piyasada tüccarlara ve diğer şahıslara, arpa; TMO'ya, bölgedeki ve diğer bölgelerdeki yem fabrikalarına, serbest piyasada tüccar ve diğer şahıslara, mercimek; TMO'ya bölgedeki mercimek işleme tesislerine, serbest piyasada tüccar ve diğer şahıslara satılmaktadır. Susam ise serbest piyasada alınıp satılmaktadır. Pamuk; ildeki pamuk çırçır ve iplik fabrikalarına, tüccarlara ve Çukobirliğin bölgedeki alım merkezlerine satılmaktadır. Antepfıstığı; Güneydoğu Tarım Satış Kooperatiflerine, serbest piyasada tüccar ve diğer şahıslara satılmaktadır. Sebzeler (domates, patlıcan ve biber) ise Şanlıurfa Meyve-Sebze halinde satışa sunulup il dahilinde tüketilmektedir.

3.6.2. Sosyal durum

3.6.2.1. Nüfus

Yıllar itibariyle bakıldığında kent ve şehir nüfusunda artış olduğu gözlenmektedir. Şanlıurfa nüfusu 2000 yılında 1 436 956 dır. Nüfusun % 58.44'dü kentsel alanda % 41.56'sı kırsal alanda yaşamaktadır. Çizelgede merkez ilçe dışındaki ilçelerde nüfus incelendiğinde, nüfusun en fazla Siverek ve Viranşehir

ilçesinde yoğunlaştığı, en düşük nüfusun ise Halfeti ve Hilvan ilçesinde olduğu görülmektedir (Çizelge 3.2).

Çizelge 3.2. Şanlıurfa ilinin nüfus durumu

İlçeler	Kentsel Alan		Kırsal Alan		Toplam	
	Nüfus	Oran	Nüfus	Oran	Toplam	Oran
Merkez	383 870	72.32	146 909	27.68	530 779	36.9
Akçakale	33 339	42.54	45 024	57.46	78 363	5.5
Birecik	39 968	53.80	34 322	46.20	74 290	5.2
Bozova	22 878	32.29	47 980	67.71	70 858	4.9
Ceylanpınar	45 641	65.41	24 133	34.59	69 774	4.9
Halfeti	2 608	7.79	30 859	92.21	33 467	2.3
Harran	8 608	15.27	47 768	84.73	56 376	3.9
Hilvan	16205	41.95	22 428	58.05	38 633	2.7
Siverek	122 453	56.41	94 635	43.59	217 088	15.1
Suruç	44 100	54.55	36 745	45.45	80 845	5.6
Viranşehir	120 147	64.43	66 336	35.57	186 483	13
TOPLAM	839 817	58.44	597 139	41.56	1 436 956	100

Kaynak: Anonim, 2000

3.6.2.2. Eğitim

Şanlıurfa ilinde okuma yazma bilmeyenlerin oranı Türkiye ortalamasının üzerinde olup, 1980 yılında okuma-yazma bilmeyenlerin oranı % 32.9 iken, bu oran Şanlıurfa ilinde % 62.0'dir. ilde okuma-yazma bilmeyenlerin oranı Türkiye ortalamasının üstünde olup yaklaşık iki katıdır. Kadınlarda bu oran daha yüksek olup, kadınların % 80.1'i okuma-yazma bilmemektedir (Aksoy ve ark., 1986).

Çizelge 3.3. 2000 Yılı nüfus sayımı okuryazarlık oranı (%)

Okuma Yazma Durumu	Şanlıurfa 2000 Yılı			Türkiye (1990)		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Okur-Yazar	68	82	52	85	91	79
Okur-Yazar Değil	32	18	48	15	9	21

Kaynak: Anonim, 2004d

2000 yılı Genel Nüfus Sayımı sonucuna göre kadınların % 52'si, erkeklerin % 82'si okuryazar durumundadır. Genel okur yazarlık oranı % 68'dir (Çizelge 3.3).

3.6.3. Tarımsal yapı

3.6.3.1. Arazi varlığı

Şanlıurfa ilinin toplam arazi varlığı 1 858 400 ha olup bunun % 73.3'ü kültüre elverişli arazidir. Toplam arazi varlığının % 64.8'i işlenen arazidir. İşlenen arazi varlığı ilk sırayı almaktadır. Bunu sırasıyla, % 7.8 ile çayır mera arazisi ve % 0.7 ile orman ve fundalık kaplı anlar takip etmektedir.

İşlenen arazi içinde % 61.2 (737 512 ha) ile kuru tarım arazisi ilk sırada yer almaktadır. Bunu % 22.0 (264 780 ha) ile sulanan alan, % 8.0 (96 687ha) ile bağ-bahçe ve % 8.8 ile diğer ürünler izlemektedir.

2004 yılı verilerine göre Şanlıurfa'da toplam 61 275 adet tarım işletmesi vardır. Bu işletmelerin % 31.76'sını 50 dekardan küçük, % 21,02'sini 51-99 da arasında, % 24'ünü 100-199 dekar arasında, % 23.25'ini ise 200 dekardan büyük işletmeler oluşturmaktadır. Genel olarak incelendiğinde orta büyüklükteki arazi işletmelerinden oluşmaktadır.

3.6.3.2. Bitkisel üretim durumu

Şanlıurfa ilinde tarım arazilerinin büyük bir kısmında kurum tarım yapılmaktadır. Kuru koşullarda; buğday, arpa, mercimek, susam ve nohut yetiştirilmektedir. Sulu koşullarda ise; buğday, pamuk, domates, patlıcan, biber ve ikinci ürün mısır üretimi yapılmaktadır. Sulanan alanlarda en fazla üretimi yapılan ürün pamuktur.

Şanlıurfa ilinde tarla bitkileri ekim alanları ve üretim miktarları Çizelge 3.4'de verilmiştir.

Çizelge 3.4. Şanlıurfa ilinde tarla bitkileri ekim alanları ve üretim miktarları (2005)

Ürünler	Ekilen alan	Üretim(ton)
Buğday	362 750	805 795
Arpa	266 515	791 878
Pamuk	183 750	1 470 000
mercimek	129 200	199 080
mısır	16 275	197250
susam	11 355	5 928
nohut	9 302	11 620
soya	410	992

Kaynak: Anonim, 2005a

Şanlıurfa ilinde tarla bitkileri ekim alanlarının büyük bölümünü buğday ekim alanı (362 750 ha) oluşturmaktadır. Bunu sırasıyla arpa (285 355 ha), pamuk (183 750 ha), mercimek (129 200 ha), mısır (16 275 ha) ve diğer ürün çeşitleri izlemektedir.

Şanlıurfa'da en fazla sebze üretimi 255 250 tonla karpuz ve 124 000 tonla biber üretimi yer almaktadır.

Meyve ekiliş ve üretimleri yetiştirilen meyve ürünleri içerisinde ilk üç sırayı antepfıstığı, üzüm ve erik almaktadır. Meyve üretimi daha çok öz tüketime yönelik olarak yapılmaktadır. Şanlıurfa'da en fazla üretimi yapılan meyve çeşitleri 18 993 ton'la antepfıstığıdır.

3.6.3.3. Hayvansal üretim durumu

Hayvancılık genelde meraya dayalı olup, ekstansif hayvancılık karakterini taşımaktadır. Hayvan ırkları içinde yerli ırklar önemli oranda bulunduğundan, birim hayvan başına verim düşüktür. Hayvansal üretim faaliyetleri içinde büyük ve küçük baş hayvan yetiştiriciliği ağırlıklı ve öncelikli olarak önemini korumaktadır (Karlı, 1991).

2005 yılı kesilen hayvan sayısı koyun 109 324 adet ile ilk sırayı, kıl keçisi 5 333 adet ile ikinci sırayı almaktadır. Et üretimi ile 1 999 ton ile koyun eti ilk

sırayı, sığır eti ise 1 389 ton ile ikinci sırayı almıştır. Toplam et üretimi 3 482 tondur (Çizelge 3.5).

Çizelge 3.5. Kesilen hayvan sayısı

Hayvan türleri	Kesilen hayvan sayısı (baş)	Et üretimi (ton)	Deri üretimi (adet)
Koyun	109 324	1 999	109 324
Kılkeçi	5 333	92	5 333
Sığır	9 870	1 389	9 870
Toplam	124 537	3 482	124 537

Kaynak: Anonim, 2005a

Harran ovasında sulu tarıma geçilmesiyle birlikte nadas ve mera alanları azaldığından, özellikle küçükbaş hayvan varlığında azalma olmuştur. Üreticiler, aile ihtiyaçlarını karşılamak için kültür ırkı süt sığırlarına işletmelerinde yer vermeye başlamışlardır. Ticari olarak et ve yumurta üretimi yapan işletmelerin sayısı ve kapasiteleri genel olarak düşüktür. Kümes hayvanları sayısına bakıldığında tavuk sayısı 812 325, yumurta sayısı 109 369 adettir. Hindi sayısı 171 975 adettir. İl arı kovanı sayısı ve bal üretimi bakımından çok gerilerde yer almaktadır. 2005 yılı verilerine göre toplam 8 691 kovan bulunmakta olup, bunları 2 138'i eski tip, 6 561'i yeni tiptir (Çizelge 3.6).

Çizelge 3.6. Kümes hayvancılığı, arıcılık ve ipek böcekçiliği

Kümes Hayvanları	Sayısı
Tavuk-horoz	812 325
Hindi	171 975
Arı Kovanı (Yerli)	2 138
Arı Kovanı (Fenni)	6 561

Kaynak: Anonim, 2005a

3.6.4. Tarımsal girdi kullanım durumu

3.6.4.1. Gübre kullanımı

Bitkisel üretimde verimliliği en çok ve direkt olarak etkileyen girdilerin başında gübre gelmektedir. Gübre kullanımı; gübre miktarına, gübre çeşidine, gübrenin fiyatına, yetiştirilecek ürüne, iklime ve toprak özelliklerine bağlı olarak değişmektedir (Çizelge 3.7).

İl genelinde 106 adet ruhsatlı gübre satıcısı bulunmaktadır. Gübre gereksinimi, kooperatifler ve ilde bulunan gübre satıcılarından karşılanmaktadır. 2003 yılı verilerine göre ilde 322 354 ton kimyasal gübre kullanılmaktadır (İl mastır planı). Kullanılan gübre miktarının %66.59'unu azotlu gübre, %33.42'sini ise fosforlu gübre oluşturmaktadır.

Çizelge 3.7. Şanlıurfa ilinde başlıca ürün grupları için gübre kullanım durumu (2003)

Bitki Çeşidi	Ekiliş Sahası	Gübrelenen Saha	Gübre Çeşidi				Toplam	
			Azotlu-21%		Fosforlu (%17 P ₂ O ₅)		Miktar (Ton)	%
	(ha)	(ha)	Miktar (Ton)	%	Miktar (Ton)	%		
Hububat	494 130	464 000	131 170	70.02	56 174	29.98	187 344	100.00
Baklagiller	95 720	45 700	3 820	36.98	6 510	63.02	10 330	100.00
Sanayi Bitkileri	171 800	162 600	70 438	65.03	37 880	34.97	108 310	100.00
Meyve	78 020	23 370	5 978	57.13	4 486	42.87	10 464	100.00
Sebze	19 670	13 200	3 240	54.86	2 666	45.14	5 906	100.00
Toplam	859 340	70 8870	21 4646	66.59	107 716	33.42	322 354	100.00

Kaynak: Anonim, 2005a

3.6.4.2. Makine kullanımı

Ülke genelinde olduğu gibi, Şanlıurfa'da da tarım alanlarının artması, sanayileşme sürecinin hızlanması, işgücü ücretlerin yükselmesi ile tarım alet ve makinelerinin kullanımı artmıştır.

Şanlıurfa ilinde bazı tarım alet ve makinelerinin durumu Çizelge 3.8'de verilmiştir.

Çizelge 3.8. Şanlıurfa ilinde tarım alet ve makine durumu

Cinsi	Miktar (adet)
Traktör	12 696
Kültüvatör	9 527
Karasaban	5 751
Derin Kuyu Pompa	5 402
Kimyevi Gübre Dağıtıcısı	3 827

Kaynak: Anonim, 2005a

2005 yılı itibariyle; 12 696 adet traktör, 9 527 adet kültivatör, 5 751 adet karasaban ve çeşitli miktarda diğer tarım alet ve makinesi vardır. Özellikle, üreticiler beygir gücü yüksek traktörleri satın almaya başlamıştır. Bu sayede işgücü ve zamandan tasarruf edilmektedir.

3.6.5. Şanlıurfa ilinde üretici örgütleri

Şanlıurfa'daki üretici örgütleri 58 800 üye/ortakına hizmet sunmaktadır (Çizelge 3.9). Şanlıurfa'da 8 ziraat odası ve 40 320 üyesi vardır.

Tarım kredi kooperatifleri Türkiye genelinde yaygın olarak örgütlenmişlerdir. Çiftçiye üretimde girdi desteği ve nakit kredi imkanı sağlamaktadır. Şanlıurfa ilinde 17 adet tarım kredi kooperatifine üye 8 229 çiftçi bulunmaktadır.

Şanlıurfa ilinde, 6 adet tarım satış kooperatifi birliği faaliyetim sürdürmekte ve üyelerine hizmet sunmaktadır. Tarım satış kooperatifine üye 9 511 çiftçi bulunmaktadır.

Şanlıurfa'da 10 adet Tarımsal Kalkınma Kooperatifi bulunmaktadır. Bu kooperatiflere 422 adet üye kayıtlıdır. İlde ayrıca 7 adet sulama, 2 adet su ürünleri kooperatifi ve 25 adet sulama birliği olmak üzere toplam 78 adet üretici örgütü bulunmaktadır.

Çizelge 3.9. Şanlıurfa İlinde Üretici Örgütleri

Üretici Örgütleri	Sayı		Üye/Ortak		Sayı	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Ziraat Odası	8	10.3	40 320	68.6	8	
Tarım Kredi Koop.	17	21.8	8 229	14.0	17	
Tarım Satış Koop.	6	7.7	9 511	16.2	6	
Tarımsal Kalkınma	10	12.8	422	7.2	10	
Sulama Koop.	7	9.0	138	0.2	7	
Su Ürünleri Koop.	2	2.6	35	-	2	
Çiftçi Derneği	3	3.8	145	0.2	3	
Sulama Birliği	25	32.0	-	-	25	
Toplam	78	100.0	58 800	100.0	78	

Kaynak: Anonim, 2004d, Anonim, 2006b

3.6.6. Şanlıurfa ilinde sanayileşme

Şanlıurfa'da imalat sanayisinde en fazla faaliyet alanı % 49.65 ile tekstil sanayisindedir. Bunu % 31.72 ile gıda sanayi, % 6.89 ile kimya sanayi, % 6.55 ile metal ve makine sanayi ve % 5.17 ile taş ve toprağa dayalı sanayiler oluşturmaktadır. İlde tarımsal faaliyet yoğun olarak yapıldığı için tarıma dayalı sanayiler daha çok gelişmiştir. GAP Bölgesi kapsamında da sanayilerin gelişme alanları Şanlıurfa ili sanayisi ile orantılı olarak aynı alanlarda gelişmişlik göstermektedir. Çizelge 3.10.'da il imalat sanayisinin sektörlere göre yapılan dağılımından anlaşılacağı gibi il imalat sanayi genel olarak "tarıma dayalı sanayi" karakterini taşımakta olup tekstil ve gıda sektörünün toplam imalat sanayi içerisindeki payının % 86 dolayında olması da bunu açıkça göstermektedir. Diğer sektörlerin imalat sanayi içerisindeki payı ise ancak % 14 dolayındadır.

Tarıma dayalı sanayi içerisinde gıda-içki- tütün sanayi işyeri sayısı oranı % 39'dur. İstihdam edilen kişilerin yüzdesi % 27.4'dür. Dokuma - giyim - deri sayısı işyeri sayısı oranı % 61 ve istihdam edilen kişilerin yüzdesi % 72.6'dır (Çizelge 3.10).

Çizelge 3.10. Şanlıurfa'da Tarıma Dayalı Sanayinin Durumu

Sanayiler	İşyeri Sayısı		İstihdam	
	Adet	%	Kişi	%
Gıda-İçki-Tütün	92	39.0	1 279	27.4
Dokuma-Giyim-Deri	144	61.0	3 388	72.6
Orman-Orman Ür.	-	-	-	-
Kağıt ve Kağıt Ür.	-	-	-	-
Toplam	236	100.0	4 667	100.0

Kaynak: Anonim, 2004e

4. ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA

4.1. Şanlıurfa Ticaret Borsasının Genel Yapısı ve Özellikleri

Şanlıurfa ticaret borsası yetkilileriyle (genel sekreter, yönetim kurulu üyeleri ve personel) yapılan görüşmeler sonucunda Şanlıurfa ticaret borsasının üye sayısı, bina durumu, laboratuvarlarındaki mevcut durum ve borsanın alt yapısı hakkında bilgilere ulaşılmıştır.

Ayrıca Şanlıurfa ticaret borsasında faaliyet gösteren 60 adet üye ile anket yapılmıştır. Anket çalışmasında üyelere; demografik bilgileri, işletme türleri, fiziksel olanakları, alım satım işlemleri, pazarlama olanakları, üyelik durumları ve zamanlarına yönelik sorular yöneltilmiştir. Şanlıurfa ticaret borsasında salon satışlarının yapılmamasının nedenleri, ürün borsalarının kurulması ile ilgili bilgi ve düşünceleri araştırılmıştır.

Şanlıurfa ticaret borsası 1988 yılında kurulmuştur. Şanlıurfa ticaret borsasının personel sayısı 22 kişiden oluşmaktadır. Kendi üyelerinin seçtiği 21 kişilik meclis üyesi, 7 kişilik yönetim kurulu, 6 kişilik disiplin kurulu, 11 kişilik genel kurul ve 53 kişilik meslek komitesi tarafından yönetilmektedir. Şanlıurfa ticaret borsası 2005 yılı sonu itibarıyla, fiilen faaliyet gösteren 9 değişik meslek grubuna dahil 541 üyeye sahiptir. Üyelerin 273'ü faal olarak çalışmaktadır. Borsaya üye üreticilerin % 29.9'ünü pamuk meslek grubu, % 20.70'ini hububat meslek grubu, % 9.61'ini bakliyat meslek grubu, % 8.69'un yağlı tohumlar meslek grubu, % 6.65'ini canlı hayvan meslek grubu, % 6.47'sini hububat mamulleri meslek grubu, % 6.28'ini sade yağ meslek grubu, % 5.91'ini kuru meyve meslek grubu ve % 5.73'ünü yün-yapağı meslek grubu oluşturmaktadır (Çizelge 4.1).

Çizelge 4.1. Şanlıurfa ticaret borsası meslek gruplarına göre üye sayısı

Meslek Grubu	Toplam Üye Sayısı	Oran (%)
Bakliyat	52	9.61
Canlı Hayvan	36	6.65
Hububat	112	20.70
Hububat Mamulleri	35	6.47
Kuru Meyve	32	5.91
Pamuk	162	29.94
Sade Yağ	34	6.28
Yağlı Tohumlar	47	8.69
Yün Yapağı	31	5.73
Toplam Üye Sayısı	541	100

Kaynak: Anonim, 2006c

Merkez ana binası 660 m² büyüklüğünde ve 6 katlıdır. Buğday pazarı şubesi ve Organize sanayi şubesi olmak üzere iki ayrı şubesi mevcuttur. Ayrıca gıda laboratuvarı (80 m²) ve pamuk test analiz merkezi (25 m²) bulunmaktadır. Buğday pazarı şubesinde salon satışı yapılmaktadır. Ancak sadece Ceylanpınar tarım işletmelerine ait ürünlerin satışı salonda yapılmaktadır. Buğday pazarında 260 işyeri vardır. Her işyerine ait bir depo bulunmaktadır. İşyerlerinin ortalama büyüklüğü 30 m²'dir. Depoların ortalama büyüklükleri 60 m² ve kapasitesi 100 ton'dur. Buğday pazarında 4 adet kantar vardır. Kantarlardaki tartı ücreti tırlar için 6 YTL, kamyonlar için 4 YTL ve traktörler için ise 3 YTL'dir.

Gıda laboratuvarına getirilen ürünlere çeşitli fiziki ve kimyasal tetkikleri yapılabilmektedir. Bu tetkikler, kalite ve sınıflandırması yapılacak ürünün derece içi faktörleri olarak ürünün; hektolitreye ağırlığı, rutubet oranı, karamuk, pelemir oranı, süne ve kımıl emgili dane oranı, sürmeli dane, yabancı madde, cılız kırık dane toplam zarar görmüş dane, diğer tahıllar, diğer sınıf buğdaylar gibi analizlerdir. Derece dışı faktörlerden sertlik değeri ve protein değeri otomatik cihazlarla belirlenmektedir. Ürünlerin kalite ve sınıflandırması bilgisayar ortamında otomatik olarak tespit edilmektedir.

Şanlıurfa ticaret borsasında en fazla yumuşak buğdayın laboratuvara getirilerek analizi yapılmaktadır. Laboratuvarında, üyelere yönelik olarak, yine derece dışı faktörlerden, gluten, gluten indeksi, sedimantasyon, gecikmeli sedimantasyon, kuru öz tayini, kül tayini, hamurun düşme sayısı otomatik cihazlar tarafından tespit edilmektedir. Tüm bu sonuçların yer aldığı laboratuvar analiz raporu düzenlenmektedir. Çizelge 4.2' de gıda laboratuvarı analiz raporu örneği gösterilmiştir.

Çizelge 4.2. Gıda laboratuvarı analiz raporu

Analizler	Analiz Değerleri	Kalitesi
Rutubet (%)		%14 Üstü İyi Değil %14 Ve Altı İyi
Hektolitire (Kg/Hl)		78 1. Derece 76 2. Derece 74 3. Derece 73 4. Derece
Yaş Gluten Miktarı		< 20 Düşük 20-27 Orta 28-35 İyi > 35 Çok İyi
İndeksi		50-66 Orta 65-8 İyi > 85 Çok İyi
1.Sedim		< Çok Zayıf 15-25 Zayıf 25-37 İyi > 37 Çok İyi
Gecikmeli Sedim		1. Sedimden yüksek olması iyi, düşük olması ise iyi değildir.

Kaynak: Anonim, 2006c

Ayrıca pamuk test laboratuvarında pamuk analizi yapılmaktadır. Yabancı madde, çepel yüzdesi, uzunluk, elyaf düzgünlüğü, kısa elyaf oranı, mukavemet, esneklik, incelik, parlaklık, sarılık olgusu ve renk özellikleri analizi yapılmaktadır.

Şanlıurfa ticaret borsasında kotasyona tabi ana ürün ve ürün grupları Çizelge 4.3' de verilmiştir.

Çizelge 4.3. Şanlıurfa ticaret borsası bitkisel ürün kotasyon listesi

Ana Ürün	Ürün Grubu			
Hububat	Pirinç	Mısır	Buğday	Arpa
Hububat Mamulleri	Bulgur	Buğday Unu	Buğday Kepeği	
Bakliyat ve Mamulleri	Mercimek	Nohut		
Yağlı Tohumlar	Keten Tohumu	Susam		
Tekstil Hammaddeleri	Pamuk	Tiftik	Pamuk İpliği	
Kuru ve Yaş Meyveler	Kuru üzüm	Antep Fıstığı	Ceviz Kabuklu	
Orman Mahsulleri	Meyan Kökü			

Kaynak: Anonim, 2006c

4.2. Üyelerin Eğitim Durumu

Borsa üyelerinin eğitim durumu incelendiğinde, üyelerin yarısına yakın kısmının lise mezunu olduğu görülmektedir. İlköğretim mezunu olanların oranı % 33.4, üniversite mezunlarının oranı ise % 18.3'dür (Çizelge 4.4). Eğitim kişilerin bilgi ve becerilerini değiştirdiğinden borsada eğitim düzeyinin yüksek olması sonucunda, borsanın işlevi daha da artabilecektir.

Çizelge 4.4. Üyelerin eğitim durumu (%)

Eğitim durumu	Sayı	%
İlköğretim	20	33.4
Lise	29	48.3
Üniversite	11	18.3
Toplam	60	100

4.3. İşletmelerin Hukuki Yapısı

Anket yapılan üyelere ait işyerlerinin hukuki statülerine göre dağılımı incelendiğinde; işletmelerin % 53'ü ferdi mülkiyet (gerçek kişi), % 40'ı limitet şirket ve % 7'si anonim şirket yapısındadır (Çizelge 4.5). Dolayısıyla, üyelerin yaklaşık yarısı ferdi mülkiyet şeklinde faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Çizelge 4.5. İşletmelerin hukuki yapısı

İşletme türü	Sayı	%
Gerçek kişi	32	53
Limitet şirket	24	40
Anonim şirket	4	7
Toplam	60	100

4.4. Üyelerin Borsadaki Üyelik Süreleri

Şanlıurfa ticaret borsası 1988 yılında kurulmuştur. Üye sayısının ise son on yılda arttığı görülmektedir. Nitekim, borsaya son on yılda üye olanların oranı % 71.7'dir (Çizelge 4.6). Bunda yasanın getirdiği kayıt ve ürün alım-satım işlemlerinde tescil zorunluluğunun büyük etkisi vardır.

Çizelge 4.6. Şanlıurfa ticaret borsasına üyelik zamanları

Üyelik zamanı	Sayı	%
0-2 yıl	5	8.3
3-4 yıl	15	25
5-6 yıl	6	10
7-8 yıl	14	23.4
9-10 yıl	3	5
10- +	17	28
Toplam	60	100

4.5. Üyelerin Borsadaki Üyelik Şekilleri

Görüşme yapılan üyelerin % 65'i borsa organlarında görevli değildir. Buna karşılık % 30'unun meslek komitelerinde , % 3.33'ü borsa meclisinde, % 1.67'si ise yönetim kurulunda görevlidir (Çizelge 4.7).

Çizelge 4.7. Ticaret borsası organlarına üyelik durumları

Borsa organları	Sayı	%
Meslek komiteleri	18	30
Meclis	2	3.33
Yönetim kurulu	1	1.67
Üye olmayan	39	65
Toplam	60	100

4.6. Üyelerin Borsadaki Faaliyet Süreleri

Anket çalışması yapılan üyelere, ürün alım satımlarıyla kaç yıldır uğraştıkları sorulduğunda, borsada 1-5 yıldır alım - satım yapanların oranı % 25, 6-10 yıldır alım - satım yapanların oranı ise % 25'dir. % 26.7'si 11-15 yıldır bu işle uğraştıklarını belirtmişlerdir. 16 yıl ve daha fazla alım - satım yapanların oranı % 23.3'dür (Çizelge 4.8). Borsada alım - satım yapan her dört kişiden üçünün 15 yıldan daha az sürede borsada buldukları anlaşılmaktadır.

Çizelge 4.8. Üyelerin ürün alım satımı yapma süreleri

Alım satım yapma durumları	Sayı	%
1-5 yıl	15	25
6-10 yıl	15	25
11-15 yıl	16	26.7
16-20 yıl	8	13.3
21-25 yıl	2	3.3
26-30 yıl	2	3.3
31-35 yıl	2	3.4
Toplam	60	100

4.7. Üyelerin Borsadaki Çalışma Şekilleri

Görüşme yapılan üyelerin; tüccar (% 67), borsa komisyoncusu (% 17), borsa komisyoncusu ve tüccar (% 17), imalatçı ve sanayici (% 6) ve borsa ajanı (% 3) konumunda ticaret borsasında çalıştıkları belirlenmiştir. Yapılan yüz yüze görüşmelerde borsa komisyoncusu olarak çalışanların daha çok hububat, hububat mamulleri ile bakliyat ve mamulleri alım satımını yapanlar olduğu görülmüştür (Çizelge 4.9).

Çizelge 4.9. Şanlıurfa ticaret borsasında hangi konumda çalıştıkları

Konum	Sayı	%
Tüccar	40	67
Borsa komisyoncusu	10	17
Borsa komisyoncusu+tüccar	4	7
İmalatçı-sanayici	4	6
Borsa ajanı	2	3
Toplam	60	100

4.8. Üyelerin Borsadaki Faaliyet Alanları

Anket yapılan üyelerin borsadaki faaliyet alanları incelendiğinde, yaklaşık yarısının (% 47) hububat ile iştigal ettikleri görülmektedir. Bunu tekstil maddeleri, yağlı tohumlar, hububat mamulleri, hububat + hububat mamulleri, bakliyat ve mamulleri, yapağı ve yün ile hububat + hububat mamulleri + bakliyat ve bakliyat mamulleri izlemektedir. (Çizelge 4.10).

Çizelge 4.10. Üyelerin Şanlıurfa ticaret borsasındaki faaliyet alanları

Ticaret borsasındaki ana faaliyet konumunuz	Sayı	%
Hububat	28	47
Tekstil maddeleri	16	27
Yağlı tohumlar	5	8
Hububat mamulleri	3	5
Bakliyat ve mamulleri	2	3
Hububat+hububat mamulleri	3	5
Yapağı ve yün	2	3
Hububat+hububat mamulleri+ bakliyat ve mamulleri	1	2
Toplam	60	100

4.9. Borsada İşlem Gören Ürünlerin Ödeme Şekilleri

Şanlıurfa ticaret borsasında spot borsacılık işlemlerinin tam anlamıyla yapılamadığı söylenebilir. Üyeler işlem sonrası ödeme şekillerinde % 53.34'ü peşin, % 3.33'ü vadeli, % 43.33'ü ise peşin ve vadeli olarak ödeme yaptıklarını belirtmişlerdir (Çizelge 4.11). Borsada peşin ödeme şeklinin fazla olması, ürün borsacılığının benimsenmesinde yardımcı olacaktır.

Çizelge 4.11. Ticaret borsasındaki ödeme şekilleri

Ödeme şekli	Sayı	%
Peşin	32	53.34
Peşin+vadeli	26	43.33
Vadeli	2	3.33
Toplam	60	100

4.10. Üyelerin Borsada Fiyatların Oluşumuna Yönelik Görüşleri

Üyelere alımlarda serbest piyasa şartlarının olup olmadığı sorulduğunda % 52.55'i şiddetli rekabet olduğunu, % 45.76'sı kısmen rekabet olduğunu, % 1.69'u ise rekabet olmadığını belirtmişlerdir (Çizelge 4.12). Görüşmelerde, Şanlıurfa ticaret borsasında piyasa fiyatlarının oluşumunda en çok Mersin ve Gaziantep ticaret borsalarından etkilenme olduğu belirtilmiştir. Bunun en büyük nedeni, Mersin limanındaki dış ticaretin gerçekleşmesi ve Gaziantep ilindeki tarıma dayalı sanayinin gelişmiş olmasıdır.

Çizelge 4.12. Serbest piyasa oluşma durumu

Serbest piyasa şartları	Sayı	%
Şiddetli rekabet var	31	52.55
Kısmen oluyor	27	45.76
Hiç olmuyor	1	1.69
Toplam	59	100

Türkiye'deki borsaların büyük bölümü sadece tescil yerleri ve çalışılan ürünlerle ilgili fiyatları ilan eden merkezler olarak çalışmakta, çok azında aktif alım-satım işlemleri yapılmaktadır.

Dünya Bankası desteği ile buğdayda pilot bölge uygulamaları başlatılan Polatlı ticaret borsasında, vadeli işlem piyasalarının ilk adımı olan spot piyasa şartları mevcuttur. Vadeli piyasalar için rekabete dayalı bir spot borsa geleneğinin varlığı çok önemli ve gerekli bir ön koşul olmaktadır.

Polatlı ticaret borsasındaki alım satımı sırasıyla inceleyerek, Şanlıurfa ticaret borsasıyla karşılaştırdığımızda önemli eksiklikler göze çarpmaktadır.

Polatlı ticaret borsasına gelen ürünler sırasıyla;

1. Üreticilere ve tüccarlara ait araçlar kantar tartımı ve numune alınması amacıyla borsa görevlileri tarafından sıraya alınmaktadır.
2. Elektronik bilgisayar destekli kantarlarda, ilk etapta, satıcıya ve ürüne ilişkin bilgiler bilgisayara işlenmektedir. Daha sonra otomatik sonda ile homojen yapıda numune alınmakta ve taşıyıcı borular ile kalite ve sınıflandırılması yapılmak üzere laboratuvara aktarılmaktadır.

3. Ürün numunesi, görevli tarafından, kalite ve sınıflandırma işlemi için plastik tabaklara aktarılmakta, bilgisayar aracılığı ile alınan bilgilere ek olarak telefon sistemi ile de teyit edilerek, ilk tescil pusulası düzenlenmektedir.
4. Ürünler numune ayırıcı ile şahit numune ve test yapılacak numune olmak üzere ikiye ayrılarak, ilk safhada yabancı madde tayini işlemine tabi tutulmaktadırlar. İkinci safhada ise ürünün hektolitreye ağırlığı ve rutubeti otomatik cihazla tespit edildikten sonra, derece dışı faktörlerden, protein değeri ve sertlik tayini tespiti işlemine tabi tutulmaktadır.
5. Laboratuvarında görevli mühendislerce haşere tahribatı, karamuk, pelemür, kırık ve cılız dane ve diğer hububatların tespiti yapılmaktadır.
6. Ürün numunelerinin, kalite kriterleri operatör tarafından ilgili programa işlenir. Bilgisayara işlenen ürün bilgileri neticesinde, program derecelendirmeyi belirleyerek, satış salonundaki projeksiyon sistemindeki satışa sunulacak ürünler listesine eklemektedir.
7. Satış salonunda "U" şeklindeki masalar çevresinde oturan alıcı konumundaki üyelere, o an için satılacak ürüne ait numune tabak içerisinde gösterilmektedir.
8. Alıcılara gösterilen ürüne ait kalite sınıfı, tahmini miktarı ve kalite spekleri ekranda yansıtılmaktadır. Ayrıca ekranda o günkü hububat işlemleri yer almaktadır. Hububat işlemlerinde, kalite sınıflandırmasına göre; ürün cinsi, en az, en çok, ortalama fiyatları, miktar ve işlem adedi yer almaktadır.
9. Borsa simsarı, sesli yanıt sistemini kullanarak, açık arttırma satışını düzenler. Sonuçta oluşan en yüksek fiyatı ve alıcı firmanın ismini sisteme kayıt eder. Ayrıca, sürekli olarak diğer hububat borsalarına ait hububat fiyatları projeksiyonda sunulmaktadır.
10. Satış salonunda, satışları izleyen üreticiler ve tüccarlar, ürününü satmaya karar verdiği takdirde, müşterek alım satım beyannamesini imzalarlar. Sistem o andaki satışa ait işlemleri projeksiyona otomatik olarak yansıtır. Daha sonra ürüne ait

numune alıcıya ait depo numarası, laboratuvar raporu, satış fiyatını içeren ilk tescil pusulası ile birlikte torbalanarak üreticiye verilir.

11. Üretici numune torbası ile birlikte ürününü alıcı deposuna götürerek teslim eder. Daha sonra borsa görevlileri, ilgili alıcı deposunda, satış işleminin teslim, tesellüm ve tediye bakımından yükümlülüklerini yerine getirilip getirilmediğini kontrol ederek, satılan ürüne ait müstahsil makbuzuna tescil tarih numarası verilerek, müşterek alım satım beyannamesi tamamlanır.

12. Borsa üyeleri, o gün içinde satın aldığı ürünleri depo önünde istiflerler. Laboratuvarda derece dışı faktörlerden gluten, indeks ve falling number gibi cihazlarla, üyelerin ürün numunelerinin kimyasal özellikleri belirlenir ve rapor düzenlenir. Üyeler ilgili ürün raporunu kullanarak, genelde aynı gün içerisinde, Türkiye genelindeki un sanayicilerine, yem sanayicilerine ve sektör içerisinde yer alan diğer kurum ve kuruluşlara satışını gerçekleştirerek sevk ederler (Anonim, 2006d).

4.11. Şanlıurfa Ticaret Borsasındaki Alım - Satım İşlemleri

Şanlıurfa ticaret borsasındaki alım - satım işlemleri, Polatlı ticaret borsasındaki alım - satım işlemlerinden farklı şekilde yapılmaktadır.

Araştırma ve inceleme sonucunda Şanlıurfa ticaret borsasında, beş farklı şekilde alım satım işlemi yapıldığı tespit edilmiştir (Çizelge 4.13).

Üyelerin % 35'i ürün numunesinin önce laboratuvar sonucuna (rutubet, hektolitre, yaş gluten miktarı, indeks, 1. sedim, gecikmeli sedim) bakıp ona göre piyasa fiyatlarına göre alım yaptığını belirtmişlerdir. Alım satım işlemi yapıldıktan sonra ticaret borsası binasına gelerek kayıt altına aldıklarını ifade etmişlerdir.

Üyelerin % 33.33'ünün ürün numunesinin fiziki görünümünü ve piyasa fiyatlarını inceleyerek, alım satım yaptığı saptanmıştır. Alım satım işlemi yapıldıktan sonra, ticaret borsası binasına gelerek kayıt altına aldıklarını belirtmişlerdir.

Üyelerin % 21.67'si, ürün numunelerini diğer üyelerinde fiyatı belirlemede rol alabilmeleri için gezdirerek, açık artırma usulü alım yaptıklarını belirtmişlerdir. Alım satım işlemi yapıldıktan sonra ticaret borsası binasına gelerek, kayıt altına aldıklarını belirtmişlerdir. Bu yönetime daha çok komisyoncu olarak çalışanlar baş vurmaktadır.

Üyelerin % 6.67'si ise ürün numunesinde öncelikle çeşit ve kalite özelliklerine bakarak, fiyat belirledikten sonra ticaret borsasında tescil ettirdiklerini belirtmişlerdir. Bu üyeler, daha çok önceden anlaştıkları makarna ve un fabrikaları adına alım yapmaktadırlar.

Üyelerin % 3.33'ü ürün numunesinin fiziki görünümüne bakarak fiyat verdiği, daha sonra laboratuvara gönderdiklerini belirtmişlerdir. Alım satım işlemi yapıldıktan sonra ticaret borsası binasına gelerek kayıt altına aldıklarını belirtmişlerdir.

Çizelge 4.13. Alım satıma ilişkin işlemler

Alım satıma ilişkin işlemler	Sayı	%
Laboratuvar sonucu / piyasa fiyatı	21	35
Fiziki görünüm / piyasa fiyatı	20	33.33
Numune gezdirme / fiyat	13	21.67
Çeşit özelliği / kalite faktörü / fiyat / bağlantılar	4	6.67
Fiziki görünüm/ fiyat / laboratuvar sonucu	2	3.33
Toplam	60	100

4.12. Üyelerin Alım - Satım İşlemlerini Yaptığı Yerler

Araştırma kapsamında, görüşme yapılan borsa üyelerinin % 45'i borsa içinde alım-satım muamelesi yaptıklarını, % 5'i borsa dışında bu işlemleri gerçekleştirdiklerini, % 50'si ise hem borsa içinde hem de borsa dışında muamele yaptıklarını belirtmişlerdir (Çizelge 4.14).

Çizelge 4.14. İşlemlerin yapılma yeri

İşlemlerin yapılma yeri	Sayı	%
Borsa içi	27	45
Borsa dışı	3	5
İç+dışı	30	50
Toplam	60	100

Bu iki borsanın alım satım işlemlerini ve muamele yerlerini karşılaştırdığımızda, Şanlıurfa ticaret borsasındaki işlem şekillerinin usulünce yapılmadığını ve ürün borsacılığına geçiş aşamasında önemli eksikliklerinin olduğu görülmektedir. Bu şekildeki alım satımların devam etmesi halinde vergi kaybının artacağını söylemek mümkündür.

4.13. Borsalar Arası İşbirliği Düzeyi

Anket çalışması yapılan üyelere; diğer üyelerle, borsa çalışanlarıyla ve çevre illerdeki borsalarla işbirliği yapıp - yapmadığı sorulmuştur. Diğer üyelerle, sırasıyla; iyi (% 46.67), çok iyi (% 30), ve orta (% 14) düzeyde olduğunu belirtmişlerdir. Ticaret borsası çalışanlarıyla; iyi (% 51.67), çok iyi (% 23.33), orta (% 18.33) ve az (% 6.67) seviyede olduğunu ve diğer borsalardaki üyeler ile iş birliği düzeylerinin az (%3 6.66), orta (% 26.67), iyi (% 20.00) ve çok iyi (% 16.67) olduğunu ifade etmişlerdir (Çizelge 4.15).

Borsa üyelerinin başarısı eğitim düzeyleri ve deneyimleri yanında; diğer üyelerle, borsa çalışanlarıyla ve özellikle diğer borsalarla olan ilişkilerine bağlıdır. Bu nedenle, borsa üyelerinin diğer borsa üyeleri ile ilişki düzeyinin yüksek olması gerekmektedir.

Çizelge 4.15. Ticaret borsasında işbirliği düzeyi

Düzye	Diğer üyelerle		Çalışanlarıyla		Borsalar arası	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Az	0	0	4	6.67	22	36.66
Orta	14	23.33	11	18.33	16	26.67
İyi	28	46.67	31	51.67	12	20
Çok iyi	18	30	14	23.33	10	16.67
Toplam	60	100	60	100	60	100

Borsaların en büyük eksikliklerinden birisi, bilgisayar ve elektronik donanımlı satış salonlarıdır. Bazı borsalar haricinde salon satışları yapılamamaktadır. Ülke genelinde 26 borsada satış salonu bulunmaktadır.

Çağdaş borsacılığın gelişiminde önemli bir yeri olan salon satışlarının Ceylanpınar tarım işletmesine ait ürünler dışında, Şanlıurfa ticaret borsasında salon satışının yapılmamasının en önemli nedenleri aşağıda belirtilmiştir.

Görüşme yapılan üyeler bunun nedenlerini; kayıt dışı alım satımlar (% 26.67), alışkanlıklar (% 16.67), Yasal boşlukların olması (% 13.33), borsanın alt yapı yetersizliği (% 11.67), Tarıma dayalı sanayinin gelişmesi ve fabrikaların direk üreticiden alım yapması (% 10), Üreticilerin borsalar hakkında bilgi sahibi olamaması (% 8.33), tüccar sayısının az olması (% 5), vadeli işlem yapılmaması (% 3.33), arzın fazla olması (% 3.33), ekonomik kriz (% 1.67) olarak ifade etmişlerdir (Çizelge 4.16).

Çizelge 4.16. Şanlıurfa ticaret borsasında salon satışlarının yapılmamasının nedenleri

Nedenler	Sayı	%
Kayıt dışı alım satımlar	16	26.67
Alışkanlıklar	10	16.67
Yasal boşlukların olması	8	13.33
Borsanın alt yapı yetersizliği	7	11.67
Tarıma dayalı sanayinin gelişmesi ve fabrikaların direk üreticiden alım yapması	6	10
Üreticilerin borsalar hakkında bilgi sahibi olmamaması	5	8.33
Tüccar sayısının az olması	3	5
Vadeli işlem yapılmaması	2	3.33
Arzın fazla olması	2	3.33
Ekonomik kriz	1	1.67
Toplam	60	100

Kiraz (2002) tarafından, Trakya Bölgesindeki ticaret borsalarında yapılan bir araştırmada, salon satışlarının yapılmaması ile ilgili olarak en çok gösterilen nedenler arasında; borsaların şehir içinde kalması (% 21.05), destekleme alım politikaları (% 10.53), kayıt dışı alımlar (% 15.79), tüccar sayısının az olması (% 10.53) olarak sıralanmıştır.

Anket çalışmasının yapıldığı bazı üyeler bölgedeki mevcut fabrikaların direk üreticinin çiftliğine giderek, taşımacılık ücretinin de kendileri tarafından karşılanarak ve hasat öncesi avans verilerek, alım yapması nedeniyle üreticilerin borsaya gelmeyi cazip bulmadıklarını ifade etmişlerdir.

Borsalarda salon satışlarının yapılmamasının en önemli nedeni kayıt dışı alım satımlardır (% 26.67). Ticaret Borsalarında alım satımı yapılan ürünler kayıt altına alınmakta ve devletin vergi kaybı önlenmektedir (Kiraz, 2002). Şanlıurfa ticaret borsasında yapılan anket çalışması sırasında kayıt dışı alım satım oranının

% 26.67'den fazla olduğu gözlenmiştir. Bunun en büyük nedenleri arasında yasal boşlukların ve denetim mekanizmasının yetersiz olmasıdır.

Ayrıca bazı tüccarların, ticaret borsası alanında sadece hasat dönemi süresince dükkan kiralayarak, komisyoncu olarak kayıt dışı alım satımı yaptığı üye kişiler tarafından belirtilmektedir.

Üyelere büro ve depodan oluşan iş yerlerinin mülkiyet durumu sorulduğunda; % 16.67'si mülk ve % 83.33'ü ise kira olduğunu belirtmiştir (Çizelge 4.17).

Çizelge 4.17. Mülkiyet durumları

Mülkiyet durumu	Sayı	%
Mülk	10	16.67
Kira	50	83.33
Toplam	60	100

Üyelerin % 85'ine ait büro ve depo, % 15'inin ise sadece bürosu olduğu tespit edilmiştir. Borsada bulunan bu depolar, hububat ya da diğer ürünlerin uluslararası standartlara göre muhafaza edildiği depolar olmayıp, tüccarların işyeri ya da emtia deposu olarak kullandıkları kapalı alanlardır (Çizelge 4.18).

Çizelge 4.18. Sahip oldukları büroların fiziki durumları

Fiziki durumu	Sayı	%
Büro ve depo	51	85
Büro	9	15
Toplam	60	100

Şanlıurfa ticaret borsası üyeleri "alım satıma ilişkin mallarla ilgili kayıt işlemlerini düzgün tutuyor musunuz?" sorusuna % 63.33'ü hayır, % 36.67'si ise evet cevabını vermişlerdir. Bu durum borsanın etkin çalışmadığını ve kontrollerin etkili yapılmadığını göstermektedir. Çünkü, yaklaşık her üç kişiden ikisi kayıt dışı işlem yapmaktadır (Çizelge 4.19).

Çizelge 4.19. Kayıt işlemlerinin düzgün tutulup tutulmama durumu

Düzgün kayıt tutulma durumu	Sayı	%
Evet	22	36.67
Hayır	38	63.33
Toplam	60	100

Yapılan yüz yüze görüşmelerde, üyelerin hasat sezonu öncesinde bölge dışındaki bazı büyük fabrikalarla, borsaya gelecek ürünlerini pazarlâması hususunda anlaşmalar yaptıkları ve bu fabrikalara ürünlerini kayıt altında verdiklerini belirtmişlerdir.

Üyeler ürünlerini, sırasıyla; bölge içi ve dışı fabrikalara (% 35), bölge içi fabrikalara (% 33.33), bölge dışı fabrikalara (% 25) ve diğer tüccarlara (% 6.67) pazarladıklarını belirtmişlerdir (Çizelge 4.20). Pazarlanan bu ürünlerin önemli bölümünü ekmeklik ve makarnalık buğdaylar ile mercimek oluşturmaktadır.

Çizelge 4.20. Ürünlerin pazarlanma yeri

Pazarlama bölgesi yeri	Sayı	%
Bölge içi fabrikalara	20	33.33
Bölge dışı fabrikalara	15	25
Bölge içi ve dışı fabrikalara	21	35
Diğer (tüccarlara)	4	6.67
Toplam	60	100

Şanlıurfa ticaret borsasında, ithalat ihracat yapılıp yapılmadığı sorulduğunda, üyelerin % 80'i ihracat / ithalat yapıldığını % 20'si ise yapılmadığını belirtmişlerdir (Çizelge 4.21).

Çizelge 4.21. İhracat ithalat yapma durumları

İhracat/ithalat	Sayı	%
Evet (Yapılıyor)	48	80
Hayır (Yapılmıyor)	12	20
Toplam	60	100

Görüşme yapılan üyeler daha çok makarnalık buğday ve tekstil hammaddesi olarak kullanılan pamukta ihracat / ithalat yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Gürler (1999) tarafından yapılan bir çalışmada, Türkiye'de buğday pazarlamasında üreticinin nakit ihtiyacı ve TMO'nun ödemeleri geç yapmasından dolayı elinde nakiti olan tüccarların alım yaptıklarını bunun da kayıt dışı buğday alış verişini yaygınlaştırdığı belirtilmiştir. Bu nedenle, kayıt dışı alım - satımlarda devletin stopaj ve vergi kaybı olduğu görülmektedir.

Gencer ve Erkan (1996) tarafından yapılan bir çalışmada, pamukta prim sistemi uygulamasının tüccar ve sanayicilerin dünya fiyatlarında hammadde elde ettikleri için bu sisteme olumlu yaklaşıtlarını belirtmişlerdir. Bu sistem ile üretici ürününü sattığı kişi veya kurumları (borsada) belgeledikten sonra, gerçek satış fiyatı (borsada dünya fiyatlarına paralel oluşan) ile hedef fiyat arasındaki fark üreticiye prim olarak ödenmektedir. Böylece prim almak isteyen üretici ürününü kayıt altına alarak satmaktadır. 2006 yılından itibaren buğdayda da prim sistemi uygulaması başlamıştır.

Birleşmiş Milletler Ticareti Geliştirme Örgütü ve Dünya Bankası desteği ile 1996 yılında "Tarımsal Ürün Piyasalarının Geliştirme Projesi" nde Şanlıurfa ili de pilot bölge uygulamaları arasına alınmıştır. Proje kapsamında halen uygulamaya tam olarak başlanamamıştır.

Borsa üyelerine ürün borsalarının kurulması ile ilgili bilgi ve düşünceleri sorulmuş ve önem sırasına göre belirtmeleri istenmiştir. Üyeler; alt yapı eksikliğinin olduğunu (% 50), yeterli bilgiye sahip olmadıkları (% 36.67) ve tam olarak yararlanamadıkları (% 13.33) belirtmişlerdir (Çizelge 4.22).

Çizelge 4.22. Ürün borsalarının kurulması ile ilgili bilgi ve düşünceler

Ürün Borsalarının kurulması ile ilgili bilgi ve düşünceler	Sayı	%
Alt yapı eksikliği var	30	50
Yeterli bilgiye sahip değilim	22	36.67
Tam olarak yararlanamıyorum	8	13.33
Toplam	60	100

Yüz yüze yapılan görüşmelerde, proje on yıl öncesinde başlamasına rağmen üyelerin, ürün borsacılığı ve ürün borsacılığının en önemli kısmı olan lisanslı depoculuk hakkında maalesef yeterli bilgiye sahip olmamalarının, bu projenin tam olarak uygulamaya konulmasının zaman alacağını göstermektedir.

Şanlıurfa ticaret borsası buğday pazarı şubesine sadece iki km uzaklıkta olan lisanslı depoculuk alanının kullananlarının oranı % 28.33, kullanmayanların oranı ise % 71.67'dir. Görüşmelerde hayır diyenlerin büyük bir çoğunluğu lisanslı depoculuk ve alanı hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadıklarını belirtmişlerdir (Çizelge 4.23).

Çizelge 4.23. Lisanslı depoları kullanma durumları

Lisanslı depoları kullanma	Sayı	%
Evet	17	28.33
Hayır	43	71.67
Toplam	60	100

Görgülü (1997) tarafından yapılan bir araştırmada, çırçır ve prese fabrikalarında yapılan anket çalışmasında şahıslara "İzmir'de kurulma aşamasına gelen pamuk vadeli işlem piyasası hakkında bilgilerinin olup olmadığı sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya % 50.00 'sinin hiç bilgisi yok, % 50.00 'sininde sadece ismini duyup fakat detaylı bilgiye sahip olmadıkları yanıtı verdikleri açıklanmıştır.

Şanlıurfa ticaret borsası üyeleri gibi Türkiye'deki diğer borsa üyeleri de hem lisanslı depoculuk hem de vadeli işlemler piyasası hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Bu nedenle, borsa üyelerinin bu konularda bilgilendirilmesi ve kurslar düzenlenerek, eğitim faaliyetlerinin yürütülmesi önem arz etmektedir.

Araştırma kapsamındaki ticaret borsası üyelerinin sahip oldukları büroların fiziki durumları ve lisanslı depoları kullanma durumlarının, eğitim düzeylerine göre farklılık gösterip göstermediği khi-kare analizi ile test edilmiştir.

Çizelge 4.24. Üyelerin eğitim düzeyleri ile büroların fiziki durumları arasındaki khi-kare analizi

Test edilen özellikler	Khi-Kare Tablo Değeri	Khi-Kare Değeri	Önem Düzeyi	Sonuç
Eğitim düzeyi - İşletmenin fiziki durumu (büro ve depo, büro)	3.769	0.152	0.05	Önemsiz

Yapılan khi-kare analizinde, üyelerin sahip oldukları bürolarının fiziki durumları ile eğitim düzeyleri arasında önemli bir ilişki bulunmamaktadır. Yani eğitim düzeyi ile işletmenin fiziki durumu arasında bağıntı yoktur (Çizelge 4.24).

Çizelge 4.25. Üyelerin eğitim düzeyleri ile lisanslı depoları kullanma durumları arasındaki khi-kare analizi

Test edilen özellikler	Khi-Kare Tablo Değeri	Khi-Kare Değeri	Önem Düzeyi	Sonuç
Eğitim düzeyi - Lisanslı depoları kullanma durumları	8.443	0.017	0.05	Önemli

Çizelge 4.25'den anlaşılacağı gibi, eğitim düzeyi ile lisanslı depoları kullanma arasında olumlu bir sonuç vardır. Hesaplanan khi-kare değeri % 5 düzeyinde önemlidir. Buna göre eğitim düzeyi yüksek olan üyeler lisanslı depoları daha fazla kullanmaktadırlar.

4.14. Şanlıurfa Ticaret Borsasında Ürün Gruplarıyla İtibariyle Görülen İşlemler

Pamuk bitkisinin Şanlıurfa ticaret borsasında miktar, işlem hacmi, işlem adedi ve borsa içi işlem olarak en fazla işlem gören üründür. Şanlıurfa ticaret borsasında, madde grupları itibariyle işlem gören ürünlerin işlem hacminde genel bir artış gözlenmektedir. Şanlıurfa ticaret borsasında 2004 yılında işlem gören ilk beş ürün içerisinde, tekstil ham maddeleri ve hububatların en yüksek paya sahip olduğu görülmektedir. Tekstil ham maddesinin, toplam işlem hacmi 2004 yılında 387 977.16 YTL'dir. Sırası ile; buğday 375 269.43 YTL, arpa 15 956.99 YTL ve mercimek ise 12 063.65 YTL ile en çok işlem gören ilk beş ürün içerisinde (Çizelge 4.26).

Çizelge 4.26. Şanlıurfa ticaret borsasında 2004 yılında en fazla işlem gören ürünler

Ürün Adı	Ortalama Fiyat (YTL)	Miktar (kg)	İşlem Adedi	İşlem Hacmi (YTL)
Kütlü Pamuk	0.760	531 491 475	1 693	387 977.16
Preseli Pamuk	1.675	224 249 423	3 706	375 269.43
Buğday	0.347	295 235 581	2 535	102 259.61
Arpa	0.308	51 873 058	810	15 956.99
Mercimek	0.588	20 515 136	349	12 063.65
Borsadaki Toplam İşlem Hacmine Oranı				905 590.51

Kaynak : Anonim, 2004f

Şanlıurfa ticaret borsasındaki işlemlerin büyük bir bölümünün pamuk üzerinde gerçekleştiği görülmektedir.

Şanlıurfa ticaret borsasında işlem gören ilk beş ürünün pamuk, buğday, arpa ve mercimeğin önemli paylara sahip olmasının nedeni Şanlıurfa'da en fazla yetiştirilen ürünler olmasıdır. Pamuk bitkisinin bu derece öne çıkması, bölgede tarıma dayalı sanayinin de önemli ölçüde gelişmiş olduğunu göstermektedir.

Şanlıurfa ilinde 2004 yılında üretilen ürün miktarları ile aynı yıl borsaya gelen ürün miktarları karşılaştırıldığında üretilen ürünlerin büyük bir kısmının borsa dışında işlem gördüğü ortaya çıkmaktadır. İlde üretilen ürünlerdeki ekonomik kayıp oranı sırası ile pamukta % 45.87, buğdayda % 73.27, arpada % 80.97 ve mercimekte % 86.95'dir (Çizelge 4.27).

Çizelge 4.27. Şanlıurfa ticaret borsasında 2004 yılı ekonomik kayıp

Ürün Adı	Ortalama Fiyat (YTL)	Şanlıurfa T.B.'si İşlem Miktarı (Ton)	Şanlıurfa T.B.'si İşlem Hacmi (YTL)	Şanlıurfa İli Üretim Miktarı (Ton)	Şanlıurfa İli İşlem Hacmi (YTL)	Ekonomik Kayıp (YTL)	Ekonomik Kayıp (%)
pamuk	1.217	755 741	919 737	1 396 040	1 698 981	779 244	45.87
buğday	0.347	29 524	10 245	1 104 633	383 308	373 063	73.27
arpa	0.308	51 873	15 977	272 600	83 961	67 984	80.97
mercimek	0.588	20 515	12 063	157 255	92 466	80 403	86.95

Erdal (2005) tarafından yapılan bir çalışmada, Türkiye'de ticaret borsalarında işlem gören ilk beş ürün arasında buğday ve pamuğun öne çıkmasına dikkat çekmiştir. Buğdayın, hem Türkiye'de tüm bölgelerde yetişen bir ürün, hem de mevcut ticaret borsalarında sıkça işlem gören bir ürün özelliğinde olduğunu belirtmiştir. Yine pamuğun, dünyada; New York ve Liverpool (New York Cotton Exchange) gibi önemli borsalarda işlem görmesinden, buğdayın; Chicago Board of Trade, Kansas City Board of Trade, London International Financial Futures Exchange gibi önemli borsalarda işlem gördüğünü belirtmiştir. Pamuk ve buğday ürünlerinin, Türkiye'de vadeli işlemler piyasasına potansiyel ürünler olacağı araştırmasında belirtmiştir.

Şanlıurfa ticaret borsasının 2000 yılı itibariyle, işlem hacminin Türkiye geneline oranı % 2.63, 2001 yılında % 2.63, 2002 yılında % 2.92, 2003 yılında % 3.01 ve 2004 yılında % 2.55'dir. 2000 yılında toplam işlem hacmi, 278 651 406.71

YTL iken, her yıl işlem hacminde artışlar gözlenmiş ve 2004 yılında bu rakam 1 061 606 259.96 YTL' ye ulaşmıştır(Çizelge 4.28).

Çizelge 4.28. Şanlıurfa ticaret borsasında yıllara göre toplam işlem hacmi değişimi

Yıl	Borsa İşlem Hacmi		
	YTL	Değişim (%)	Türkiye Geneline Oranı (%)
2000	278 651 406.71	--	2.63
2001	457 271 854.20	64.1	2.63
2002	694 133 279.73	51.8	2.92
2003	974 368 791.61	40.37	3.01
2004	1 061 606 259.96	8.95	2.55

Kaynak : Anonim, 2004f

Çizelge 4.29'da buğday alım fiyatları yıllar itibariyle verilmiştir. Çizelgeden de izlenebileceği gibi Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) fiyat artış oranları, Anadolu kırmızı sert buğday için en düşük (% 14) olarak 2004 yılında gerçekleşirken, en yüksek artış ise 2001 yılında (% 60.8) gerçekleşmiştir. Ancak, burada belirtilmesi gereken husus, 2001 yılından sonra destekleme alımlarının kaldırılması ile üretici ürününü daha çok tüccara ve borsalara satmak durumunda kalmıştır.

Çizelge 4.29. TMO alım fiyatları ve yüzdelerdeki artışları

Yıllar	Makarnalık Buğday				Ekmeklik Buğday					
	Anadolu Durum	%	Diğer Durum	%	Beyaz Sert	%	Anadolu Kır.Sert	%	Kırmızı Yarı Sert	%
2000	0.117	-	0.107	-	0.102	-	0.102	-	0.099	-
2001	0.189	60.8	0.172	60.8	0.164	60.8	0.164	60.8	0.148	49.2
2002	0.259	37.3	0.242	40.2	0.230	40.2	0.230	40.2	0.212	43.4
2003	0.367	41.7	0.345	42.9	0.325	41.3	0.325	41.3	0.310	46.5
2004	0.392	7	0.374	8	0.371	14	0.371	14	0.352	1

Kaynak: Anonim, 2005b

Türkiye'de 2004 yılında üretilen buğdayın % 9'u TMO'ya, geri kalanı ise borsa, özel alıcı ve tüccara pazarlanmıştır. Bu durum 2004 yılı üretici satış fiyatını borsa ve tüccarlara göre değerlendirmek gerekmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde mayıs ayı ortalarında başlayan buğday hasadı, daha yoğun olarak haziran sonu ve temmuz başlarında gerçekleştirilmektedir. Hasatla beraber depolama

imkânları olmayan ve ürününü biran önce nakite çevirmek durumunda olan üretici, ürününü temmuz, ağustos ve eylül aylarında pazara sunmaktadır. Bu aylarda, piyasada oluşan arz fazlasından dolayı fiyatlar düşmektedir. Polatlı, Konya, Eskişehir ve Şanlıurfa ticaret borsasının fiyatlarının ve tüccara satış fiyatlarının, TMO fiyatlarının altında kaldığı görülmektedir. Ayrıca, ticaret borsasındaki fiyatların, 2004 yılı ortalama buğday maliyeti olan 343 614 TL/Kg dahi altına düştüğü görülmektedir (Çizelge 4.30).

Çizelge 4.30. 2004 yılı borsa fiyatlarındaki değişim

Anadolu Kırmızı Sert Buğdayı				
Aylar	Polatlı Tic. Borsası (YTL)	Konya Tic. Borsası (YTL)	Eskişehir Tic. Borsası (YTL)	Şanlıurfa Tic. Borsası (YTL)
Ocak	0.414	0.399	0.403	0.415
Şubat	0.413	0.395	0.399	0.416
Mart	0.402	0.383	0.389	0.407
Nisan	0.404	0.392	0.386	0.408
Mayıs	0.411	0.399	0.392	0.415
Haziran	0.406	0.386	0.386	0.418
Temmuz	0.345	0.335	0.321	0.349
Ağustos	0.346	0.325	0.323	0.349
Eylül	0.345	0.342	0.322	0.354
Ekim	0.363	0.359	0.343	0.363
Kasım	0.363	0.348	0.342	0.367
Aralık	0.358	0.328	0.335	0.365
Ortalama	0.381	0.366	0.362	0.362

Kaynak: Anonim, 2006c, Anonim, 2006d

Borsada işlem gören ürünlerin yıllık ortalama hazır müstahsil satış fiyatları incelendiğinde, yıllık enflasyon oranında artış görülmektedir. Buğdayda 2005 yılında arz fazlasının da olmasının etkisiyle, fiyatlarında düşüş olduğu görülmektedir.

Çizelge 4.31. Son 6 yıla ait Şanlıurfa ticaret borsasında işlem gören bazı ürünlerin yıllık (Hms) ortalama fiyatları (YTL)

Ürün Cinsi	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Makarnalık Durum Buğdayı	0.108	0.176	0.284	0.349	0.350	0.298
Ekmeklik Anadolu Kırmızı Sert	0.114	0.189	0.312	0.383	0.386	0.347
Ekmeklik Beyaz Yarı Sert	0.527	0.171	0.281	0.340	0.355	0.327
Arpa Beyaz	0.086	0.128	0.179	0.243	0.325	0.256
Nohut	0.454	0.569	0.686	0.552	0.737	0.910

Kaynak: Anonim, 2006c

Şanlıurfa ticaret borsasında işlem gören Anadolu Kırmızı Sert Buğdayın aylık ortalama fiyatları Çizelge 4.31’de verilmiştir. Çizelgede de görüleceği üzere hasat zamanında söz konusu buğdayın fiyatları günün şartlarına uygun olarak düşüş göstermekte, yılın son aylarına doğru periyodik artışlarla fiyatlar yükselmektedir. Ancak 2004 yılında dünya piyasalarındaki arz fazlasından dolayı, fiyatların düşmesi, ülkemizde yukarıda bahsedilen durumu etkilemiştir (Çizelge 4.32).

Çizelge 4.32. Ekmeklik - Anadolu kırmızı sert buğdaylar (bezostaja) yıllar itibariyle ortalama fiyatları (YTL)

Yılı	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Ocak	0.101	0.134	0.287	0.385	0.415	0.356
Şubat	0.103	0.136	0.272	0.388	0.416	0.353
Mart	0.106	0.142	0.280	0.394	0.407	0.350
Nisan	0.109	0.150	0.297	0.413	0.408	0.357
Mayıs	0.108	0.161	0.287	0.387	0.415	0.359
Haziran	0.109	0.175	0.288	0.378	0.418	0.349
Temmuz	0.102	0.170	0.276	0.371	0.349	0.328
Ağustos	0.112	0.186	0.326	0.370	0.349	0.326
Eylül	0.125	0.220	0.342	0.358	0.354	0.339
Ekim	0.130	0.255	0.358	0.362	0.363	0.351
Kasım	0.129	0.257	0.358	0.385	0.367	0.347
Aralık	0.134	0.277	0.373	0.410	0.365	0.347

Kaynak: Anonim, 2006c

5. SONUÇLAR ve ÖNERİLER

Gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de, ekonominin büyük bir kısmını tarım kesimi oluşturmaktadır. Tarım sektörünün iyi bir şekilde çalışması için, ürünün yetiştirilmesinin yanında pazarlanması da büyük önem taşımaktadır. Bu anlamda ticaret borsaları tarım ürünlerinin pazarlanmasında önemli bir yere sahiptir.

Dünya'da borsa adı ile anılan ilk örgütler, esha ve tahvilat borsaları olup, bunlardan ilki 1487 yılında Anvers'te kurulmuş, bunu 1549'da da Thoulouse Borsası izlemiştir.

Türkiye'de ticaret borsalarının kuruluş ve çalışma alanları devlet tarafından yasalarla belirlenmektedir. Türkiye'de tarımsal ürünlere dayalı borsacılık işlemleri ilk kez 1891 yılında İzmir'de Ticaret ve Sanayi Borsası adı altında kurulmuştur. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra sayıları artmış ve 2006 yılı itibariyle tarım ürünlerinin işlem gördüğü borsaların sayısı 112'ye ulaşmıştır. Ticaret borsaları ile ilgili son düzenlemeler 18 Mayıs 2004 tarihinde çıkartılan 5174 sayılı kanunla belirlenmiştir.

Ticaret borsalarının görevleri ve işleyişleri yasalarda belirtildiği şekliyle uygulandığı takdirde, tarım ürünlerinin ticaretinde üretici-tüccar-tüketici açısından lehine gelişeceği söylenebilir. Ürünlerin ticaret borsalarında satışlarıyla vergi kaybının önüne geçilecektir. Ayrıca, tüccar üreticiden tarımsal ürün alımı yaparak borsada tescil ettirirse maliyeye % 4 yerine % 2 zirai stopaj payı ödeyerek kârlı olacaktır.

Ticaret borsalarında ürünler arz talep koşulları altında gerçek fiyatlarıyla işlem görmektedir. Ticaret borsalarının, ihtisas borsalarına dönüştürülmesiyle, ürünlerde

kalite analizi yapılabilir. Böylelikle, üretici ürününün standardının belirtildiği makbuz sayesinde ürünü daha kolay satabilir, aynı şekilde tüketiciler de istediği fiyatta ve kalitede ürünü alabilirler.

Tarım ürünleri üretimi mevsimsel olduğundan, piyasada belirsizliğin ve stok sorununun giderilmesinde de ticaret borsalarının önemi öne çıkmaktadır.

Ticaret borsalarındaki vadeli muamelelerde ürünlerin fiyatları önceden belirlendiğinden, gelecek aylardaki fiyat belirsizliğinin ve istikrarsızlığının önüne geçilmektedir.

Tüm dünyada ticaret borsacılığının yerini vadeli işlem piyasaları almaktadır. Vadeli işlem sözleşmelerine benzer sözleşmelerin alım satımı, ilk olarak 18. yüzyılın ilk yarısında Japonya ve Hollanda'da yapılmaya başlanmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında Amerika Birleşik Devletleri'nin Chicago şehrinde, günümüzde dünyanın en gelişmiş borsalarından biri olan Chicago Ticaret Kurulu'nun (Chicago Board of Trade) bu tür işlemlere başlaması ile vadeli işlem piyasaları gelişim sürecine girmiş, teknolojinin sağladığı olanaklar ve yeni ürünlerin geliştirilmesi ile dünya çapında hızla yayılmaya başlamıştır.

Türkiye'de ilk olarak vadeli işlem piyasaları 2005 yılında kurulmuştur. Vadeli işlemler ve opsiyon borsasında hisse senedi, döviz, faiz ve emtia şeklinde dört ayrı piyasa mevcuttur. Bu piyasalarda futures ve opsiyon işlem sözleşmeleri düzenlenmektedir. Emtia piyasasında pamuk ve buğday üzerine vadeli işlem sözleşmeleri düzenlenmiştir.

Vadeli işlemler piyasalarında; forward, futures ve opsiyon olmak üzere farklı özellikler gösteren işlemler yapılmaktadır. Bu işlemler: Forward işlemlerde malın fiziki teslimatı söz konusudur. Futures ve opsiyon işlemlerde daha çok sözleşmeler el değiştirir.

Ülkemizde 112 adet ticaret borsası bulunmasına karşılık, bunlardan yalnızca 3-4 tanesi gerçek anlamda borsa işlevini sürdürmektedir. Ülkemizde birçok il ve ilçede kurulu bulunan ticaret borsalarının büyük bir kısmı tarım ürünleri satışından kesilen stopaj avantajından yararlanma amacıyla kurulmuş, işlemlerin belli kişiler arasında

yapıldığı borsa konumundadır. Bu borsaların önceki bölümlerde değindiğimiz avantajları sağlama olanağı yoktur.

Özellikle hasat sezonu (temmuz, ağustos, eylül ayları), üreticilerin yeterli depolama imkanları olmadığından dolayı, büyük miktarda ürün arzı söz konusu olmakta ve arz-talep dengesi kurulamadığından, piyasa istikrarı bozulmakta, fiyat dengesi kurulamamakta ve bu da üretici yönünden düşük gelir, tüccar tarafından da sıkışmış bir pazar yaratmaktadır. Bu nedenle, Şanlıurfa ilinde ilk adımları atılan lisanslı depoculuk konusunun tam olarak yaygınlaştırılması ve kullanıma açılması gerekmektedir.

Bu çalışmada, Şanlıurfa ticaret borsasının yapısı ve işleyiş şekli irdelenmiştir. Bu kapsamda Şanlıurfa ticaret borsasının fiziki altyapısı, personel durumu, kotasyon listesi bilgilerine ulaşılmıştır. Ayrıca ürün grupları itibariyle görülen işlem miktar, değer ve hacimlerine ait veriler elde edilmiştir. Elde edilen veriler Polatlı, Konya ve Eskişehir ticaret borsalarının fiyatlarıyla karşılaştırılmıştır.

Şanlıurfa ticaret borsası 2005 yılı sonu itibariyle, fiilen faaliyet gösteren 9 değişik meslek grubuna dahil 541 üyeye sahiptir. Üyelerin 273'ü faal olarak çalışmaktadır. Şanlıurfa ticaret borsasında 250'ye yakın ürün kota edilmekle birlikte, bu ürünlerden bazıları tescil işlemlerinde yoğunluk kazanmaktadır. Diğer ürünler ise sadece borsa kotasyonunda bulunmaktadır. Borsada en fazla işlem gören ürünler arasında pamuk, buğday, arpa ve mercimek bulunmaktadır. Borsanın gelişmesi için kotasyonda bulunan tüm ürünlerin borsada işlerlik kazanması sağlanmalıdır. Şanlıurfa ticaret borsasının işlem hacmi bakımından Türkiye'deki diğer borsalara oranı 2004 yılında % 2.55'dir.

Şanlıurfa ticaret borsası üyelerinin eğitim durumu incelendiğinde yarısına yakın kısmının lise mezunu olduğu görülmektedir. Üyelere ait işyerlerinin hukuki statülerine göre dağılımı incelendiğinde yaklaşık yarısı ferdi mülkiyet, diğer yarısı ise limitet ve anonim şirket şeklinde faaliyetlerini sürdürmektedirler. Üyelerin büyük bir çoğunluğu borsaya son on yılda üye olmuşlardır ve tüccar olarak çalışmaktadırlar.

Şanlıurfa ticaret borsasında spot işlemler yapılmakta, vadeli işlemler yapılmamaktadır. Borsa sadece tescil yerleri ve çalışılan ürünlerle ilgili fiyatları ilan eden merkez olarak çalışmakta, aktif alım-satım işlemleri çok az yapılmaktadır.

Borsaların en büyük eksikliklerinden birisi, bilgisayar ve elektronik donanımlı satış salonlarıdır. Şanlıurfa ticaret borsasını diğer borsalarla ve dünya borsaları ile entegre olması açısından iletişim, haberleşme araçları ve satış salonu mevcuttur. Ancak, sadece Ceylanpınar tarım işletmesine ait ürünlerin satışı salonda yapılmaktadır. Diğer ürünlerin salon satışları yapılamamaktadır. Gerekli alt yapı çalışmalarının tamamlanarak, tüm ürünlerin satışının salonda yapılması sağlanmalıdır.

Şanlıurfa ticaret borsasında buğday ve pamuk test laboratuvarları bulunmaktadır. Ancak mevcut laboratuvarların eleman ve ekipman eksiklikleri bulunmaktadır.

Şanlıurfa ticaret borsasında depo olmasına karşın, bu depolar hububat ya da diğer ürünlerin uluslararası standartlara göre muhafaza edildiği depolar olmayıp, tüccarlara işyeri ya da emtia deposu olarak kiraya verilen depolardır.

Lisanslı depoculuk sisteminde pamuklar tek balya sistemine göre tasnif edilmektedir. Şanlıurfa ticaret borsasında pamuk sınıflama sistemi tamamen HVI sistemi ile yapılmaktadır. Balyaların her birinin kontrol edilerek sınıflanması ve ürün standardizasyonunun buna göre yapılması sağlanmalıdır. Pamukta, tek balya sisteminde balyaların tek tek değerlendirilmesi, pamuğun çırçırda karıştırılmasını önleyecektir. Ayrıca üretici, üretimde kullandığı girdilerin ürün spesifikasyonlarını ne şekilde etkilediği konusunda sebep sonuç ilişkisini daha iyi görebilecek ve kalitesi tespit edilmiş pamukların daha iyi fiyatla pazarlanabilmesi imkanı doğacaktır.

Şanlıurfa ilinde ürün ihtisas borsasının pamuk ürününde başlayacak olmasının özel nedenleri bulunmaktadır. Depolanabilir olması, çok sayıda alıcı ve satıcıyı ilgilendirmesi, yıl boyunca alım satımının yapılması, piyasa koşullarında işlem görmesi, borsa geleneğinin bulunması ve ürün fiyatında dalgalanmalar olması gibi

nedenler, futures işlemler için uygun ortam yaratmaktadır. Futures piyasaların ülke ekonomisi açısından faydaları şöyle sıralanabilir;

- Pamuk fiyatlarının uluslararası piyasa şartları içerisinde gerçekçi şekilde oluşması sağlanacaktır.
- Alım ve satımlardaki hız ve rahatlık, pamuk fiyatlarına istikrar getirecektir.
- Futures piyasaların en önemli fonksiyonlarından birisi devletin üzerinde ağır bir yük oluşturan sübvansiyonların minimuma indirilmesi imkanındır. Tarım sektörünün doğa koşullarına bağımlı olması ve bazı ürünlerin stratejik öneme sahip olması yıllardan beri, bu sektörün devlet tarafından korunmasını gerektirmiştir. Ancak yapılan desteklemenin çoğunlukla siyasi olması nedeniyle, ekonomiklikten uzak olduğu ve amacına ulaşmadığı görülmektedir. Pamuk futures piyasası, devletin üzerindeki desteklemenin getirdiği finansal yükü azaltacaktır. Çünkü pamuk futures işlemleri, pamuk piyasalarında arzın kesikli, talebin sürekli olmasından doğan dengesizlikleri ve piyasanın eksikliğini gidermek için geliştirilen bir sistemdir.

Futures piyasaların pamuk üreticileri açısından sağlayacağı faydalar şunlardır;

- Üreticiler geleceğe yönelik tahminlerin ışığında üretim planlarını, tercihlerini yapabileceklerdir. Çünkü; bu piyasa sayesinde üreticinin, piyasa şartlarına duyarlılığı artacaktır.
- Pamuk ürününde arz ve talep dengesizliğinden doğan bu risklerden kendilerini koruyabileceklerdir.
- Üretici malını gerçek piyasa fiyatlarıyla pazarlama imkanı bularak, istikrarlı gelir sağlayacaktır.
- Üretici daha pamuk tarlada iken, piyasada ürünün geleceğe yönelik satış işlemini, garantilemek istediği fiyattan yapabilecektir. Bu sayede riskten kendisini korumuş olacaktır.

Futures piyasaların ithalatçılar ve ihracatçı açısından sağlayacağı faydalar şunlardır;

- İthalatçı ve ihracatçılar dünya fiyatlarından ticaret yapma olanağı bulacaklardır.
- Tüccar fazla risk yüklenmeden uzun vadeli bağlantılara girme fırsatı bulacaktır.

Futures piyasaların tekstil ve konfeksiyon sanayicileri açısından sağlayacağı faydalar şunlardır;

- Pamuk fiyatlarındaki sert iniş ve çıkışlardan doğan fiyat riskini, piyasada riski taşımak ve bunun karşılığında kâr elde etmek beklentisi içinde olan gruplara aktararak, risklerini dengeleyebileceklerdir.
- Uzun vadeli satış ve üretim bağlantıları yapma imkanı bulabilecekler ve buna paralel olarak pamuk alım programları düzenleyip uygulayabileceklerdir.
- Sanayici borsadan aldığı fiyat sinyalleri ile istikrarlı fiyat üzerinden pamuk alımı yapabilecek, kesin fiyat üzerinden üretim maliyetlerini ve satış fiyatını gerçekçi bir şekilde planlayabilecektir.
- Stok maliyeti ve stoklara bağlanan finanssal giderlerden tasarruf sağlayacaktır.
- Mamul toplam maliyetini ve satış fiyatlarını daha rekabetçi bir düzeyde tutmak ve ihracatlarını geliştirmek; ayrıca ülkeye daha çok döviz getirmek imkanı bulacaklardır.

Ticaret borsalarında bir tarafta kalite ve sınıflandırmaya göre fiyatlar ve pazar oluşurken, diğer taraftan kalite ve sınıflandırması belli olmayan ürünler pazara sunulmakta ve bu da yanıltıcı olmaktadır. Bu uygulama farklılıkları ileriye dönük projeksiyonları engellemekte, depolama, tohum seçimi ve verime dayalı üretim yapmayı arka plana itmektedir.

Tüccarı günlük ve en az sermaye ile hareket etmeye zorlamakta, böylece üreticilerin depolama işlemini zor şartlarda yapmasına sebep olmakta ve ürün kalitesinde bozulmaların ve zararın önü açılmaktadır.

KAYNAKLAR

- AKBAY ÖZDEŞ, A. 1997. Vadeli İşlem Piyasaları ve Tarımsal Ürün Piyasalarında İstikrar Oluşturma Olanakları. ÇÜZF, Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 163s, Adana.
- AKBAY ÖZDEŞ, A. ve ERKAN, O., 1999. Vadeli İşlem Piyasaları ve Türkiye’de Tarımsal Ürün Pazarlarında İstikrar Oluşturma Olanakları. Tarım Ekonomisi Dergisi, Sayı:4, Şubat, İzmir.
- AKBAY ÖZDEŞ, A., 1999. Türkiye’de Pamuk ve Tekstil Sektörü Açısından Vadeli İşlem Borsalarının Önemi ve Başarısını Etkileyecek Olası Faktörler. Türkiye II. Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu. s:95-102.
- AKSOY, S., ERKUŞ, A., ERAKTAN, G., TUFAN, A., ERAKTAN. S. ve YALÇIN, Ö.F. 1986. Tarımsal Ekonomik Yapı. GAP Tarımsal Kalkınma Sempozyumu.
- ANONİM, 1980. Güneydoğu Anadolu Projesi. T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı DSİ Genel Md. Etüt ve Plan Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- ANONİM, 1989. Ekonomik Rapor 1989. Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası, Şanlıurfa.
- ANONİM, 2000. Devlet İstatistik Enstitüsü. (www.die.gov.tr).
- ANONİM, 2002. Şanlıurfa İli Master Planı.
- ANONİM, 2004a. Ankara Ticaret Borsası. (www.atb.org.tr).
- ANONİM, 2004b. İzmir Ticaret Borsası. (www.itb.org.tr).
- ANONİM, 2004c. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu, 5174 Sayılı Kanun. Ankara. (www.tbmb.gov.tr/kanunlar/k5174.html).
- ANONİM, 2004d. Şanlıurfa Valiliği. (www.sanlıurfa.gov.tr)
- ANONİM, 2004e. GAP Bölge Kalkınma İdaresi Bölge Müdürlüğü, Şanlıurfa.
- ANONİM, 2004f. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. (<http://borsa.tobb.org.tr/>)
- ANONİM, 2005a. Tarım İl Müdürlüğü Kayıtları, Şanlıurfa.
- ANONİM, 2005b. Türkiye Ziraat Odaları Birliği 2004 Yılı Hububat Raporu, Toprak Mahsulleri Ofisi.
- ANONİM, 2006a. Vadeli işlemler ve Opsiyon Borsası. (www.vob.org.tr)
- ANONİM, 2006b. Devlet Su İşleri Bölge Müdürlüğü Kayıtları, Şanlıurfa.
- ANONİM, 2006c. Şanlıurfa Ticaret Borsası Kayıtları.
- ANONİM, 2006d. Polatlı Ticaret Borsası. (www.polatliborsa.org.tr).
- AYDINOĞLU, C. 1993. Vadeli İşlem Piyasaları Ve Türkiye’deki Uygulamaları. Y.T.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 67s, İstanbul.
- BOYACI, T. 1998. Türkiye’de Ticaret Borsaları ve Muğla’da Bir Ticaret Borsasının Kurulabilirliği. M.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 100s, Muğla.
- CEYLAN, A. 2002, Finansal Teknikler, Ekin Kitapevi, İstanbul.
- DAIGLER, R. T. 1994, Financial Futures and Options Markets Concepts and Strategies, Harpecollins College Div; January.
- DEMİRBILEK, S., KOÇ, C. ve ARSLAN, M. 2000. Ticaret Borsalarından Gerçek Borsaya Genel Yaklaşım - Tarımsal Ürün Piyasalarının Liberalizasyonu.
- DÖŞER, F. 1988. Ticaret Borsaları ve Bursa Ticaret Borsası.U.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 96s, Bursa.
- DU, W. and WANG, H. H. 2004. Price Behavior in China’s Wheat Futures Market. China Economic Review, s, 215-229.

- ERDAL, G. 2005. Türkiye’de Vadeli İşlemler Piyasası ve Bazı Tarımsal Ürünler Üzerinde Uygulanabilirliği. G.O.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Doktora Tezi, 180s, Tokat.
- GENCER, O. ve ERKAN, O. 1996. GAP'ın Pamuk ve Pamuklu Dikim Sektörü Üzerine Olası Etkileri. Hedef Dergisi, İTKİB Yayını, İstanbul.
- GÖRGÜLÜ, E. 1997. Vadeli Ürün Piyasaları (Future Markets) ve Türkiye’de Tarımsal Ürün Piyasalarına Uygulanabilirliği. P.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 111s, Denizli.
- GÜNGÖR, G. 1994. Tekirdağ Ticaret Borsası’nın Yapısı ve İşleyişi. T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 118s, Tekirdağ.
- GÜRLER, M. 1999. Vadeli İşlemler Borsasının Türk Tarım Sektöründe Belli Başlı Ürünlerde Uygulanabilirliği. M.Ü. Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı İktisat Politikası Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 137s, İstanbul.
- İKİZ, S. 1995. Vadeli İşlem Borsaları ve İzmir’de Pamuk Kontrat Borsasının Kurulabilirliği. D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Para ve Banka Programı Yüksek Lisans Tezi, 152s, İzmir.
- İŞÇİL, N. 1977. Örnekleme Yöntemleri. Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, Kalite Matbaası, Ankara.
- İYİGÜN, İ. 1998. Ticaret Borsalarının Düünden Bugüne Gelişimi ve Uzunköprü Uygulaması. T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Teorisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 132s, Edirne.
- KAÇIRA, Ö. Ö. 2002. Şanlıurfa İlinde Pamuk Üretim Durumu ve Pazarlama Yapısı. H.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 93s, Şanlıurfa.
- KARLI, B. 1991. GAP Alanındaki Tarımsal Kredi Kullanımı ve Gelecekteki Kredi İhtiyacını Saptanması Üzerinde Bir Araştırma. Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Doktora Tezi (Basılmamış), Adana.
- KİRAZ, B. 2002. Trakya Bölgesindeki Ticaret Borsalarının Yeniden Yapılandırılması ve Ürün Borsaları. T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 148s, Tekirdağ.
- KORKMAZ, S. 1999. Futures Piyasalar ve İzmir Pamuk Borsası’na Uygulanabilirliği. U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 123s, Bursa.
- LAKSHMAN, A., PHOEBE, P.K., 2001. Futures and Forward Price Differential and The Effect of Marketing-to-Market. Australian Evidence, Department of Finance, Curtin University of Technology. Western Australia 6845, Australia.
- ÖZKAN, D., 1990. Yeni Finansal Piyasalar (Opsiyon ve Vadeli piyasalar), Yayınlanmamış. Ankara.
- PARCELL, J. and PIERCE, V. 1996. An Introduction to Hedging Agricultural Commodities With Futures. Agricultural Electronic Bulletin. Board Risk Management Page, <http://agebb.missouri.edu./mgt/risk/introfut.htm>.
- SHEPHERD, S.G. and FUTRELL, G.A. 1982. Marketing Farm Products The Iowa State University Pres. Ames, Iowa.
- SİMSAROĞLU, U. 2002. Pamuğun Pazarlanmasında Ticaret Borsalarının Rolü. Türkiye V. Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildirileri, s, 62-71, T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Ankara.
- TKB, 2004. II. Tarım Şurası, Üretim ve Pazarlama Politikaları Komisyon Raporu, s, 59-76, T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Ankara.

- UZUNOĞLU, S. 1998. Yeni Finansman Teknikleri, Strata Yayınevi, İstanbul.
- YEMİŞÇİ, T. 2004. Türkiye’de Tarımsal Ürün Pazarlanmasında Yeniden Yapılanma: Ürün ihtisas Borsaları ve Vadeli işlem Borsaları, İzmir Ticaret Borsası Raporu, İzmir.
- YURDAKUL, O. 1998. Tarım Ürünleri Pazarlaması. Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Genel Yayın No: 127 Ders Kitapları No: A- 39,Adana.

ÖZGEÇMİŞ

Şeyda İPEKÇİOĞLU, 1977 yılında Diyarbakır'da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Şanlıurfa'da tamamladıktan sonra, 1998 yılında başladığı Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü'nden 2002 yılında mezun oldu. 2002 yılında aynı üniversitede Tarım Ekonomisi Anabilim Dalında Yüksek Lisans öğrenimine hazırlık sınıfıyla başladı. 2004 yılında Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak göreve atandı. 21 Eylül 2006 tarihinde Şanlıurfa Toprak ve Su Kaynakları Araştırma Enstitüsüne geçiş yapmıştır. Halen aynı kurumda Yatırım ve Yönetim Bölümünde Ziraat Mühendisi olarak görevine devam etmektedir.

Evli ve bir çocuk annesidir.

EK 1

**ŞANLIURFA TİCARET BORSASI ÜYELERİ
ANKET FORMU
(Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Tarafından
Yapılmaktadır.)**

1. İşletme türünüz hangisidir?
 - a) Gerçek kişi (şahıs)
 - b) Anonim şirket
 - c) Limitet şirket
 - d) Kolektif şirket
 - e) Diğer.....
2. Ticaret Borsasındaki ana faaliyet konunuz nedir.....
3. İştigal konunuz nedir.....
4. Borsada hangi konumda çalışıyorsunuz:.....
 - a) Borsa komisyoncusu
 - b) Borsa simsarı
 - c) Borsa ajanı
 - d) Tüccar
 - e) Üretici
 - f) Diğer
5. Borsaya kaç yıldır üyesiniz.....
6. Borsada ürün alım-satımını kaç yıldır yapıyorsunuz.....
7. Eğitim durumu: (Gerçek kişi ise kendiniz, Tüzel kişi ise müdürünüzün)
 - a) Okur yazar
 - b) İlköğretim
 - c) Lise
 - d) Üniversite
8. En son mezun olduğunuz okul.....
9. Ticaret Borsası organlarına üyemi siz, üyeyseniz kaç yıldır?
 - a) Meslek komiteleri (.....)
 - b) Meclis (.....)
 - c) Yönetim kurulu (.....)
 - d) Disiplin kurulu (.....)

10. Kotasyona dahil hangi ürünleri pazarlıyorsunuz ve borsa dışında yapılan işlemlerin tescilini genelde kaç gün içinde yapıyorsunuz?

Ürün Grubu	Ürün	Miktarı	Tescil Süresi
Hububat			
Hububat Mamulleri			
Bakliyat ve Mamulleri			
Kuru Meyveler			
Yağlı Tohumlar			
Yün Yapağı ve Yün			
Tekstil Maddeleri			
Canlı Hayvanlar ve Et			
Hayvansal Yağlar ve Çeşitli Gıda Maddeleri			
Diğer			

11. Borsada işlem sonrası ödemeyi nasıl yapıyorsunuz?

- a) Peşin
- b) Vadeli
- c) Peşin + Vadeli
- d) Diğer.....

12. Alım satıma ilişkin hangi işlemler yapıyorsunuz?

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

13. Ürünleri nereye pazarlıyorsunuz:

- a) Bölge içindeki fabrikalara
- b) Bölge dışındaki fabrikalara
- c) Yurt dışına
- d) Diğer (.....)

14. Borsa alım - satım usullerinden hangisini yapıyorsunuz

- a) Hazır muameleler
- b) Vadeli muameleler
- c) Avanslı muameleler
- d) Kredili muameleler
- e) Özel şartlı muameleler

15. Alım satıma ilişkin mallarla ilgili kayıt işlemlerini düzgün tutuyor musunuz?

- a) Evet
- b) Hayır.....

16. İthalat / ihracat yapıyor musunuz?

- a) Evet
- c) Hayır

() İthalat () İhracat

17. Borsada diğer üyelerle işbirliği ne düzeyde

Az () Orta () İyi () Çok iyi ()

18. Ticaret Borsası çalışanlarıyla işbirliği ne düzeyde

Az () Orta () İyi () Çok iyi ()

19. Borsalar arası işbirliği ne düzeyde

Az () Orta () İyi () Çok iyi ()

20. Muamele yapılma yeri

- a) Borsa içi muamele
- b) Borsa dışı muamele
- c) Borsa içi + dışı muamele

21. Bina kullanım alanı (m²).....

22. Mülkiyet durumu () mülk () kira

23. İşletmenin fiziki durumu () Sadece büro () Büro ve depo

24. Depo (adet, m²).....

25. Depo kapasitesi (ton).....

26. Kantar (adet).....

27. Alacağınız Buğdayda dikkat ettiğiniz kalite unsurları nelerdir? (Önem sırasına göre sıralayınız) % olarak belirleyiniz.

Kalite Unsuru	Önem sırası (%)

29. Alacağınız dikkat ettiğiniz kalite unsurları nelerdir? (Önem sırasına göre sıralayınız) % olarak belirleyiniz.

Kalite Unsuru	Önem sırası (%)

30. Alacağınız dikkat ettiğiniz kalite unsurları nelerdir? (Önem sırasına göre sıralayınız) % olarak belirleyiniz.

Kalite Unsuru	Önem sırası (%)

31. Alacağınız dikkat ettiğiniz kalite unsurları nelerdir? (Önem sırasına göre sıralayınız) % olarak belirleyiniz.

Kalite Unsuru	Önem sırası (%)

32. Alımlarda serbest piyasa şartları oluyor mu?

() Hiç olmuyor () Kısmen oluyor () Şiddetli rekabet var

33. Daha fazla müşteri gelmesini sağlamak için ne tür uygulamalarda bulunuyorsunuz?(önem sırasına göre yazınız)

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

34. İhtiyaç duyduğunuz ürünleri öncelikli olarak hangi ilçelerden veya mevkilerde almayı tercih ediyorsunuz? Neden?

Ürün	İlçe ve mevki	Nedeni

35. Kaliteli ve yeterli miktarda ürün bulabiliyor musunuz?

a) Evet b) Hayır

36. 2004-2005 döneminde ortalama alış / satış fiyatınız?

Ürün	Alış YTL/kg	Satış YTL/kg

37. Ürününüzde

Ürün	Alıma başlama tarihi	Satıma başlama tarihi	Alım bitiş tarihi	Satım bitiş tarihi	Alımın en yoğun olduğu dönem	Satımın en yoğun olduğu dönem

38. Üründe depolama yapıyorsunuz? Hangi üründe.....

- a) Evet b) Hayır

39. Karşılaştığınız başlıca sorunlarınız nelerdir? Bu sorunlarınızın çözümü için kim ne yapmalıdır?

SORUN	ÇÖZÜM

40. Borsanın belirlediği alanlar dışında yapılan alım satımlarda karşılaştığınız başlıca sorunlar nelerdir?

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

41. Günlük fiyatları neye göre belirliyorsunuz?

- a) laboratuvar sonuçlarına göre
b) Fiziki görünümüne göre
c) Diğer (.....)

42. 2004-2005 üretim döneminde işlem yaptığınız ürünleri laboratuvar sonuçlarına göre alma oranı.

Ürün	Laboratuvar sonuçlarına göre alma oranı

43. Laboratuvar sonuçlarında en önemli kriter size göre nedir?

Ürün	En önemli kalite kriteri	%
	1.	
	2.	
	3.	
	4.	
	5.	

44. Fiziki görünümüne göre alım / satımlarda en önemli kriter size göre nedir?

Ürün	En önemli kalite kriteri	%
	1.	
	2.	
	3.	
	4.	
	5.	

45. Bilgisayar () var () yok

46. Şanlıurfa'daki ticaret borsasında salon satışının yapılmamasının nedenleri

- Borsanın şehir içinde kalması
- Kayıt dışı alım satımlar
- Tarıma dayalı sanayinin gelişmesi ve fabrikaların direk üreticiden alım yapması
- Tüccar sayısının az olması
- Borsaların altyapı yetersizliği
- Ekonomik kriz
- Üreticilerin borsalar hakkında bilgi sahibi olmaması
- Vadeli işlem yapılmaması
- Yasal boşlukların olması
- Arzın fazla olması
- Diğer

47. İnternet () var () yok
48. Borsa satışının olduğu yerde banka ve PTT hizmetleri mevcut mu?
a) Evet b) Hayır
49. Lisanslı depoları kullanma a) Evet b) Hayır
50. Ürün borsalarının kurulması ile ilgili bilgi ve düşünceler
a) Altyapı eksikliği var
b) Yeterli bilgiye sahip değilim
c) Tam olarak yararlanamıyorum
51. Ürün işlem türlerinden hangisi veya hangilerini yapıyorsunuz % oranları kaçtır?
a) Fabrika alım
b) Fabrika satım
c) Hazır mühtahsil satış
d) Hazır tüccar satış
e) Kooperatif alım
f) Kooperatif satım
g) Toprak Mahsulleri Ofisi alım
h) Toprak Mahsulleri Ofisi satım
ı) Vadeli mühtahsil satış
i) Vadeli tüccar satış

EK 2

VADELİ İŞLEM VE OPSİYON BORSASI VOB-EGEPAMUK VADELİ İŞLEM SÖZLEŞMESİ (NAKDİ UZLAŞMALI)

Dayanak Varlık	Ege Standart 1 baz kalite pamuk
Sözleşme Büyüklüğü	1.000 kg (1 ton)
Kotasyon Şekli	1 kg pamuğun YTL cinsinden değeri virgülden sonra üç basamak halinde kote edilir (örn.1,750 YTL veya 1,755 YTL).
Günlük Fiyat Hareket Sınırı	Baz fiyatın % \pm 10'udur.
Minimum Fiyat Adımı	0,005 (Minimum fiyat adımı değeri = 5 YTL)
Vade Ayları	Aynı anda Mart, Mayıs, Temmuz, Ekim ve Aralık aylarından en yakın beş vade ayına ait sözleşmeler işlem görür.
Sözleşmenin Vadesi	Her vade ayının son iş günü
Son İşlem Günü	Her vade ayının son iş günü
Uzlaşma Şekli	Nakdi uzlaşma
Vade Sonu Uzlaşma Fiyatı	<p>a. Dayanak varlığın vade ayı son işlem günü ve öncesindeki asgari iki iş gününe ait İzmir Ticaret Borsası'nda oluşan Ege Standart 1 baz kalite pamuk fiyatlarının miktar ağırlıklı ortalaması son işlem günü Vade Sonu Uzlaşma Fiyatı olarak alınır.</p> <p>b. Bu günlerde İzmir Ticaret Borsası'nda yeterli işlem olmaması halinde var olan işlemlerin ortalaması ile İzmir Ticaret Borsası pamuk salonunda faaliyet gösteren asgari on iki üyeden azami %1 fiyat aralığı ile Ege Standart 1 pamuk için alınacak kotasyonların en iyi ve en kötü iki fiyat atıldıktan sonra kalanların aritmetik ortalaması uzlaşma fiyatı olarak alınır. Spot piyasada gerçekleşen işlemlerin Vade Sonu Uzlaşma Fiyatının belirlenmesinde yeterli olup olmadığına Uzlaşma Fiyatı Komitesi karar verir.</p>
Gün Sonu Uzlaşma Fiyatı	<p>Günlük uzlaşma fiyatı, ilgili sözleşmede açık pozisyonların yeniden değerlemesinde esas alınan fiyattır. Seans sonunda günlük uzlaşma fiyatı şu şekilde hesaplanır:</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Seans sona ermeden önceki son 10 dakika içerisinde gerçekleştirilen tüm işlemlerin miktarlarına göre ağırlıklı fiyatlarının ortalaması günlük uzlaşma fiyatı olarak belirlenir.▪ Eğer son 10 dakika içerisinde 10'dan az işlem yapıldıysa, seans içerisinde geriye dönük olarak bulunan son 10 işlemin ağırlıklı fiyatlarının ortalaması alınır. <p>Seans sonunda yukarıda belirtilen yöntemlere göre günlük uzlaşma fiyatının hesaplanamaması veya bu şekilde hesaplanan uzlaşma fiyatının piyasayı yansıtmadığına Uzlaşma Fiyatı Komitesi tarafından kanaat getirilmesi durumunda, aşağıda belirtilen yöntemler tek başına ya da birlikte kullanılarak günlük uzlaşma fiyatı tespit edilebilir.</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Seans içerisinde gerçekleştirilen tüm işlemlerin ağırlıklı fiyatlarının ortalaması,▪ Bir önceki günün uzlaşma fiyatı,

	<ul style="list-style-type: none">▪ Seans sonundaki en iyi alış ve satış kotasyonlarının ortalaması, <p>Sözleşmenin vadesine kadar olan süre için geçerli olan ve Borsa tarafından belirlenen faiz oranı, dayanak varlığın spot fiyatı veya sözleşmenin diğer vade ayları için geçerli olan günlük uzlaşma fiyatı kullanılarak hesaplanacak “teorik” vadeli fiyatlar.</p>
--	---

Kaynak: www.vob.org.tr

ÖZET

Çalışmayı Şanlıurfa ticaret borsasına kayıtlı 60 üye ile yapılan yüz yüze anket görüşmeleri oluşturmuştur. Ayrıca Şanlıurfa ticaret Borsasının 2000 – 2005 yılları arasındaki borsa kayıtlarından yararlanılmıştır.

Şanlıurfa ticaret borsasındaki üyelerin eğitim düzeyi, işletme türleri, çalışma konuları, borsaya üyelik ve büro ve depoların fiziki durumları saptanmıştır.

İthalat ve ihracat işlemlerinin daha çok Mersin borsası aracılığıyla yapıldığı ve ürünler daha çok bölge içi ve dışındaki fabrikalara pazarlandığı saptanmıştır.

Şanlıurfa ticaret borsasında alım satıma konu olan maddelerden sadece pamuk ve buğdaya ait analizlerini yapabilecek laboratuvarın olduğu gözlenmiştir. Borsada alım satımların güvenilirliği, alıcı ve satıcının bir ürünün alım satımını yapmadan önce, o malın özelliklerini bilip bu özellikler doğrultusunda fiyat belirlemeleri açısından laboratuvarın eksikliğinin giderilmesi gerekli görülmektedir.

Şanlıurfa ticaret borsasının 2004 yılı işlem adedi ve işlem hacmi incelendiğinde pamuk, buğday ve mercimek ürünlerinin öne çıktığı saptanmıştır.

Şanlıurfa ticaret borsasında salon satışı bulunmasına rağmen salondan tam olarak yararlanılmadığı görülmüştür. Bunun en büyük nedeninin kayıt dışı alım satımları olduğu üyeler tarafından belirtilmektedir. Üyeler bu konuda bilinçlendirilerek salon satışlarına yönlendirilmelidir.

SUMMARY

This research has been done by face to face meetings with 60 registered members. Also 2000-2005 records of Şanlıurfa trading bourse had used.

Education level, enterprise type, managing positions, member activities and physical properties of office and stores of the members of Şanlıurfa trading bourse investigated.

Export and import operations generally done by Mersin bourse and the products mainly marketed to the internal or external factories.

Laboratories only specialized to analyze wheat and cotton properties in the traded products in Şanlıurfa trading bourse. The improvements of absence of the laboratories may help customer and seller to determine the properties of the products and to determine the real price in order to satisfy the reliability of the bourse.

Investigation of the 2004 Şanlıurfa trading bourse observation data showed that cotton, wheat and lentil had the main piece.

In spite of the fact that Şanlıurfa trading bourse has saloon selling, it seems that it was not using efficiently. The main reason of that was explained as record less trading by members. The members needs to be informed and encourage to use saloon trading.